

naukam.triada.in.ua

НАУКОВЕ МИСЛЕННЯ

Громадське об'єднання «ВЕКТОР ПОШУКУ»

ЗБІРНИК СТАТЕЙ
учасників тридцять сьомої всеукраїнської
практично-пізнавальної конференції

"НАУКОВА ДУМКА СУЧАСНОСТІ І МАЙБУТНЬОГО"

Дніпро, 2020

ЗМІСТ

Галузь: «Право»

Золотун О.Ю. НАУКОВЕ РОЗУМІННЯ ЯВИЩА КОРУПЦІЇ	3
--	---

Галузь: «Педагогічні науки»

Головчук О.В. ЗНАЧЕННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ В РЕЖИМІ НАВЧАЛЬНОГО ДНЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ	7
Карпенко К., Мирончук Н.М. ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ЗАСОБАМИ ГРИ	9
Куречко Г.П., Шукатка О.В. ПЛАТЕС: ВІД ЛЮДИНИ ДО СИСТЕМИ	12
Познанська М.П. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	14
Турчак Л.І. ЗНАЧЕННЯ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ	16
Шукатка О.В., Луцишин Ю.-Л.А. СПОРТ У ЖИТТІ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ	18

Галузь: «Початкова освіта»

Грищак Т.Ю., Мирончук Н.М. РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН	20
---	----

Галузь: «Філологічні науки»

Івкова Н.М. ЕКСПРЕСИВНІ КОНСТРУКЦІЇ У ТВОРАХ СУЧАСНОЇ ПИСЬМЕННИЦІ ЛЮКО ДАШВАР	22
Король Л.Л. ІВАН БАБИЧ ПРО СТИЛЬ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ	24

Галузь: «Ґрунтознавство»

Кліценко В.Р., Кравченко Ю.С. ҐРУНТИ УКРАЇНИ ТА ЇХ РОДЮЧІСТЬ	28
---	----

Галузь: «Інформаційні технології»

Тихонова О.О., Вилегжанін С.С. СТВОРЕННЯ ТА РЕНДЕРІНГ СИНТЕТИЧНИХ ДАНИХ У ІГРОВИХ ДВИЖКАХ	31
--	----

Галузь: «Сільськогосподарські науки»

Бондар Л.П. ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ БОТАНІКИ	35
---	----

Галузь: «Право»

НАУКОВЕ РОЗУМІННЯ ЯВИЩА КОРУПЦІЇ

Золотун Олена Юріївна
Рівненський державний гуманітарний університет
(Рівне, Україна)

Анотація. У статті досліджується сутність корупції. Аналізуються погляди дослідників щодо визначення поняття «корупція».

Ключові слова: корупція, дефініція, корупційні прояви, корупційні відносини, хабарництво, державний службовець.

Annotation. The article examines the essence of the phenomenon of corruption. The views of researchers on definition of the term "corruption" analyzed.

Keywords: corruption, definition, corruption manifestations, corruption relationships, bribery, public servant.

Постановка проблеми. Дослідження історичного минулого будь-якого явища, події або процесу дає можливість отримати знання, що сприяють кращому розумінню передумов його виникнення, дозволяє більш об'єктивно інтерпретувати сучасні тенденції і зробити більш точним прогнозування розвитку цього явища або процесу в майбутньому. Це в повній мірі відноситься до корупції, яка на сучасному етапі розвитку набула ознак непередбачуваного за характером глобального, правового, соціального і політичного феномена.

Формування цілей статті. На основі аналізу джерел та наукових праць з'ясувати сутність та значення явища корупції.

Виклад основного матеріалу статті. Фахівці різних галузей науки намагаються дати своє визначення явища корупції. Так, політологи вважають, що корупція – це, насамперед, обмеження свободи волі й вибору, конституційних прав громадян, що притаманне, зокрема, державам авторитарного й тоталітарного типу. Це вони пояснюють недостатністю демократизації суспільства, що призводить до збільшення чисельності недоброчесних політиків.

Фахівці у сфері управлінської діяльності зосереджують свої зусилля на винайденні рецептів для оздоровлення управлінського апарату, де, на їхню думку, й криється причина цього феномену.

Економісти віддають перевагу виробленню шляхів детінізації економіки, що тяжко хвора в умовах корумпованого суспільства, але при цьому необхідно сказати, що врешті-решт, і сама вражена корупцією економіка виступає причиною розвитку корупційних відносин у суспільстві.

Соціологи б'ють на сполох, вбачаючи в корупції всі біди соціально-культурного розвитку суспільства, нестримну деморалізацію громадськості.

Юристи розглядають корупцію як відхилення від обов'язкової, нормативної поведінки та зосереджують свої зусилля на вдосконаленні законодавства таким чином, щоб протиправна поведінка виключала своє існування взагалі [1, с. 4].

Розглянемо найбільш ґрунтовні сучасні визначення явища корупції.

Дослідник В. М. Соловйов, аналізуючи питання запобігання і протидії корупції в державному управлінні, звертає увагу на такі ключові тези [10, с. 60]:

- поняття «корупція» складне, багаторівневе системно зорганізоване соціальне явище, яке поєднує в собі різні складові, зокрема: управлінську, політичну, економічну, юридичну, соціальну, морально-етичну;

- корупція – це негативне суспільне явище, яке постійно й активно впливає на свідомість громадян та їхні особисті погляди, формує корисливі аморальні цінності, визначає корупційну субкультуру в суспільстві, руйнує суспільні відносини, зменшує ресурси та підриває довіру до держави;

- корупція охоплює вищий (елітарний), середній та низовий рівні державного управління, проникаючи в усі сфери і підсистеми суспільного життя, порушує права, зачіпає інтереси всіх соціальних груп і прошарків суспільства, вражає політику, економіку, соціальну сферу, культуру;

- корупція може бути політичною, економічною, адміністративною та побутовою, може виникати організовано чи стихійно.

Досить яскраву характеристику цьому явищу дав О. Кірпи́чник: «Корупція – це корозія влади. Як іржа роз’їдає метал, так корупція руйнує державний апарат і роз’їдає моральні основи суспільства. Рівень корупції – своєрідний термометр суспільства, показник його морального стану і можливості державного апарату вирішувати завдання не у приватних інтересах, а інтересах суспільства. Подібно до того, як для металу корозійна втома означає зниження межі його витривалості, так для суспільства втома від корупції означає зниження його опору» [3, с. 17].

Поняття корупції можна трактувати як завгодно, але справжня проблема криється у спробах дати науково-обґрунтоване та універсальне визначення цього явища, яке змогли б прийняти усі фахівці та науковці, що спеціалізуються на його вивченні. Дещо ретроспективно за стилем, але містке тлумачення корупції, що пропонується С. Кушнар'євим та О. Шаповаловим: «Корупція – природне взаємовигідне співробітництво людей, що перебувають у владних структурах держави, з людьми, які в них не перебувають, але бажають використовувати державний механізм, що належить усьому населенню, у власних цілях» [5, с. 12].

Складність розуміння і визначення феномену корупції певною мірою зумовлена поєднанням мультиполярних політичних, правових, економічних, соціальних і психологічних чинників, про що свідчать результати численних досліджень останніх років. Так, у монографії М. Мельника зазначається: «Корупція – не просто соціальне, але і психологічне та моральне явище. Адже вона не існує поза людей – їх поведінки, діяльності. Корупція – це спосіб мислення, який обумовлює спосіб життя» [8, с. 23].

Кодекс поведінки посадових осіб по підтриманню правопорядку, прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН 17 грудня 1979 року, розуміє під корупцією «скоєння або нескоєння якої-небудь дії при виконанні обов’язків або пов’язаної з виконанням цих обов’язків з вимаганням або прийняттям подарунків, обіцянок чи стимулів або їх незаконне отримання кожного разу, коли має місце така дія або бездіяльність» [7, с. 321]. Погоджуються з таким визначенням і спеціалісти Фонду «Інформатика для демократії» (ІНДЕМ): «...під корупцією... розуміють ситуацію, коли посадова особа приймає протиправне рішення, ... з якого отримує вигоду деяка інша сторона, ... а посадова особа, у свою чергу, отримує незаконну винагороду від цієї сторони» [7, с. 322]. Аналогічне за змістом визначення корупції подано й у Конвенції про кримінальну відповідальність за корупцію, що була прийнята на 103-й сесії Комітету Міністрів Ради Європи 4 листопада 1998 року. У результаті проведення Генеральною Асамблеєю ООН міжрегіонального семінару з проблем корупції (Гавана, 1990 рік) у Кодексі поведінки посадових осіб щодо підтримання правопорядку корупція була визначена як зловживання службовим становищем для досягнення особистої або групової вигоди, а також незаконне отримання державними службовцями вигоди у зв’язку зі службовим становищем [7, с. 323].

У російській кримінології набуло поширення з незначними розбіжностями визначення таких сучасних дослідників: Г. Борзенкова, С. Ванюшкіна, А. Долгова, А. Желудкова, П. Кабанова, В. Комісарова, Г. Мішина. Вони визначають корупцію як соціальне явище, що характеризується підкупом-продажністю державних й інших службовців і на цій підставі корисливим використанням ними в приватних або вузько-групових, корпоративних інтересах офіційних службових повноважень, пов’язаних з їхнім авторитетом та можливостями [4].

С. Максимов, І. Мацкевич, В. Овчинський, Г. Хохряков, В. Емінов вважають, що корупція – це використання уповноваженими на виконання державних функцій (або прирівняних до них) особами свого статусу та пов’язаних з ними можливостей для непередбаченого законом отримання матеріальних та інших благ і переваг, а також протиправне надання їм цих благ і переваг фізичними і юридичними особами [5].

На думку А. Мізерій, корупція – це соціальне явище, що полягає в розпаді суспільства й держави, коли державні (муніципальні) службовці, а також особи, уповноважені на виконання

як державних, так й інших управлінських функцій, в тому числі й в комерційному секторі, використовують своє службове положення, статус і авторитет займаної посади всупереч інтересам служби або інших осіб і встановленим нормам права і моралі, в корисливих цілях для особистого збагачення або в групових інтересах [9, с. 94-95]. Основною особливістю цього визначення є те, що зміни, які відбулися за останні 15–20 років примусили автора включити у перелік суб'єктів корупційних проявів представників приватного сектору.

Г. Горшенков вважає, що корупція – це негативне соціально-політичне явище, що виражається сукупністю аморальних дій, дисциплінарних проступків, цивільно-правових, адміністративних правопорушень, злочинів, що включають в себе морально-правовий розпад і використання в протиправних корисливих цілях державних службовців, народних депутатів та їх помічників, суддів, народних засідателів, посадових осіб шляхом стимулюючого підштовхування їх до протиправних діянь, а також самі такі діяння, що скоюються корумпованими особами. Досить близьке за змістом визначення викладене у Міжамериканській конвенції проти корупції, що була підписана 29 березня 1996 року державами- учасницями Організації Американських держав [2, с. 12-13].

За визначенням М. Тихомирова, корупція – це злочинна діяльність у сфері політики чи державного управління, використання посадовими особами наданих їм прав і владних повноважень з метою особистого збагачення. Найбільш типовими виявами корупції є підкуп чиновників і громадсько-політичних діячів; хабарництво за законне чи незаконне надання благ чи переваг; протекціонізм – висування працівників за ознаками родинності, земляцтва, особистої відданості й приятельських стосунків [11, с. 215]. Критично осмислюючи дане визначення, необхідно звернути увагу на характеристику корупції як злочинної діяльності, що наразі не повною мірою відображає сутність цієї категорії, оскільки злочини – це сфера кримінального права, проте корупція перебуває також у площині й права адміністративного. У зв'язку з цим доцільніше визначати корупцію не як злочинну діяльність, а як протиправну, що значно розширює предмет її правового регулювання.

Є. Невмержицький розуміє під корупцією соціально небезпечне явище, змістом якого є система негативних поглядів, настанов і діянь службових осіб інститутів влади та управління, державних і недержавних підприємств, організацій і установ, політичних партій і громадських організацій, спрямованих на задоволення особистих, групових або корпоративних інтересів шляхом використання свого службового становища, усупереч інтересам суспільства й держави [9, с. 56]. Подане трактування досліджуваної категорії є значною мірою спорідненим з іншою категорією, зокрема з правовим нігілізмом. Позитивним у наведеному визначенні є виокремлення трьох груп інтересів, яким слугує корупція: особисті, групові та корпоративні.

П. Пономарьов визначає корупцію як дії юридичних і фізичних осіб із підкупу публічних службовців, які посягають на нормативно встановлені суспільні відносини у сфері публічної служби. Викликана підкупом діяльність цих службовців на користь осіб, котрі їх підкупили, здійснюється шляхом використання свого статусу, вимагання публічними службовцями за свої дії чи бездіяльність на користь зацікавлених осіб незаконної матеріальної чи іншої винагороди, а також посередництва в їх підкупі [9, с. 47–48]. Сумнівним видається твердження автора щодо дій юридичних осіб із підкупу публічних службовців, оскільки ні в адміністративному, ні в кримінальному праві вони не визнаються суб'єктами корупційних діянь. Спірним це питання є й у наукових колах. З іншого боку, привертає увагу зарахування посередництва в підкупі до корупційних діянь, що більшістю науковців не розглядається.

Висновки з даного дослідження. Отже, у загальному вигляді корупцію можна визначити як соціальне явище, яке охоплює всю сукупність діянь, пов'язаних із неправомірним використанням особами наданої їм влади та посадових повноважень з метою задоволення особистих інтересів чи інтересів третіх осіб, а також інших правопорушень, що створюють умови для вчинення корупційних діянь або їх приховування. Сутність корупції полягає в тому, що вона має 1) соціальну зумовленість; 2) свою «ціну», що платить суспільство за її існування; 3) негативний вплив на всі сфери суспільного життя; 4) транснаціональний характер; 5) економічні, політичні, правові, психологічні й моральні аспекти; 6) здатність постійно пристосовуватися до нових реалій життя.

Питання дефініції корупції в сучасній науці залишається відкритим з огляду на різноманітність поглядів, а можливо недостатність знань про це явище на даному етапі розвитку науки. За будь-яких підходів та оцінок однозначно одне - корупція є проблемою, розв'язання якої для багатьох країн є надзвичайно актуальною справою.

Джерела та література

1. Ахметова Г.Р. Коррупция в нефтедобывающих странах : учебное пособие / Г.Р. Ахметова. – Алматы: Кульжахан, 2002. – 150 с.
2. Горшенков Г.Н. Криминологический словарь / Г.Н. Горшенков . – Сыктывкарский филиал МССШМ МВД России, 1995. – 112 с.
3. Кирпичников, А.И. Взятка и коррупция в России / А. И.Кирпичников . – СПб. : Альфа, 1997 . – 351 с.
4. Криминология. Учебник для юридических вузов / Под общ. ред. А.И. Долговой. – М., 1997. – С. 501; Криминология. Конспект лекций / Авт. – сост. А. Желудков. – М., 1999. – С. 90; П.А. Кабанов Коррупция и взяточничество в России: исторические, криминологические и уголовно-правовые аспекты. – Нижнекамск: ИПЦ "Гузель", 1995. – С. 7; Б. Волженкин Коррупция как социальное явление // Чистые руки. – 1999. – № 1. – С. 29–30.
5. Криминология. Учебное пособие / Под общ. ред. В. Е. Эминова. – М., 1997. – С. 61; Хохряков Г.Ф. Криминология. Учебник / Отв. ред. В.Н. Кудрявцев. – М.: Юристъ, 1999. – С. 350.
6. Кушнар'ов С.В., Шаповалов О.В. Корупція: соціально-психологічний феномен загрози особистості та професійній діяльності посадової особи в органах внутрішніх справ: Монографія. 2-е вид / С.В.Кушнар'ов,О.В. Шаповалов. – К.: Націон. акад. вн. справ, 2005. – 180 с.
7. Международная защита прав и свобод человека. Сб. документов. М.: 1990. – 673 с.
8. Мельник М.І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: Монографія / М.І. Мельник. – К.: Атіка, 2001. – 304 с.
9. Мизерий А.И. Коррупция, власть, бизнес // Право. Бизнес. Население: Материалы Всероссийск. науч. – практ. конф.: В 3 ч. – Н.-Новгород, 2000. – Ч. I: Бизнес и население: правовые аспекты. – С. 94–95.
10. Соловйов В. М. Запобігання і протидія корупції в державному управлінні України : монографія / В. М. Соловйов. – К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2012. – 508 с.
11. Тихомирова Л.В. Юридическая энциклопедия / Л.В. Тихомирова, М.Ю. Тихомиров. – М., 1997. – 526 с.

Галузь: «Педагогічні науки»

ЗНАЧЕННЯ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ РОБОТИ В РЕЖИМІ НАВЧАЛЬНОГО ДНЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Головчук О.В.
магістрантка
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
Україна, м. Івано-Франківськ

***Анотація.** В статті розкрито особливості фізкультурно-оздоровчої роботи з молодшими школярами як пріоритетного напрямку фізичного виховання у початковій школі.*

***Ключові слова:** фізичне виховання, фізкультурно-оздоровча робота, учні початкових класів.*

Загальнодержавною проблемою є погіршення здоров'я як дорослого населення, так і молодого покоління. Це явище зумовлено цілою низкою об'єктивних причин: зниженням матеріального добробуту значної частини населення, погіршенням екологічної ситуації, недосконалістю інфраструктури охорони здоров'я, збільшенням навчального навантаження учнів, відсутністю сформованої системи культури здоров'я в суспільстві. Ситуація ускладнюється ще й тим, що багато учнів не усвідомлюють значущість здоров'я як необхідної умови життя й переважно нехтують елементарними нормами піклування про нього, що призводить до зростання соматичних захворювань, функціональних відхилень та психічних розладів [4].

Причини захворюваності учнів слід шукати в системі шкільної освіти, у виявленні тих факторів навчальної діяльності, які призводять до перенапруження нервової системи, перешкоджають їхньому належному розвитку й не створюють належних умов для задоволення потреб учнів [3].

У контексті формування всебічно гармонійно розвиненої особистості, важливе місце відводиться зміцненню здоров'я учнів, яке, як відомо, закладається з дитинства в школі, через яку за умови обов'язковості загальної освіти проходять всі діти. Тому їхнє здоров'я значною мірою залежить від ефективності оздоровчої роботи в школі. Як зазначають педагоги, фізіологи, медики, гігієністи і психологи, останнім часом рухова активність дітей поступово знижується, а в зв'язку з інтенсифікацією процесу навчання підвищується рівень розумового навантаження на нервово-емоційну сферу учнів.

Фізкультурно-оздоровча робота в режимі навчального дня є невід'ємною частиною фізичного виховання молодших школярів, важливим напрямком впровадження фізичної культури в освітнє середовище, яка сприяє підтриманню та зміцненню здоров'я дітей та має здійснюватися з обов'язковим урахуванням стану їх здоров'я, рівня фізичного та психічного розвитку [1; 2].

У літературних джерелах значною мірою представлені методичні рекомендації із проведення окремих форм фізкультурно-оздоровчої роботи у школі. Так, Г. Богданов, крім загальнонавчальних форм (гімнастика до уроків, фізкультхвилинка у процесі уроків, години здоров'я та рухливі перерви, дні здоров'я та спорту), підкреслює, що форми позакласних занять не є раз і на завжди визначеними у зв'язку з інтересами учнів, але взагалі це фізкультурні, спортивні та туристські гуртки. Л. Волков, крім того, визначає позакласну фізкультурно-оздоровчу та спортивно-масову роботу, яка організується на основі широкої самостійної діяльності учнів. В. Кинль, дотримуючись загальнонавчальних форм, розглядає фізкультурно-оздоровчу роботу в системі фізичного виховання, вважаючи її дієвим засобом підтримки розумової працездатності школярів; О. Дубогай, М. Кондратьєва, О. Куц вважають потужною формою фізкультурно-оздоровчої роботи дитячі оздоровчі табори, де, на думку Я. Ніфака, основний зміст такої роботи складають різноманітні фізичні вправи в поєднанні із загартуванням. Ю. Железняк, В. Кашкаров, І. Кравцевич приділяють значну увагу позакласній спортивній, фізкультурно-оздоровчій роботі та вважають її однією з важливіших

складових фізичного виховання у школі, яка проводиться в позаурочний час, і додають спортивні змагання, свята й конкурси та пропонують форми організації фізкультурно-оздоровчої роботи зі школярами в оздоровчих таборах. Автори зазначають, що, оскільки позакласна робота з фізкультурно-оздоровчої роботи будується на основі широкої самостійності учнів, учитель фізичної культури здійснює безпосереднє організаційне й методичне керівництво позакласною роботою з фізичного виховання.

В. Лях, Г. Мейксон, Ю. Копилов вказують, що головна роль фізкультурно-оздоровчої роботи в початковій школі полягає у сприянні нормальному фізичному розвитку організму школярів, прищепленні та вдосконаленні різних рухових навичок з метою зміцнення здоров'я та сприяння масовому охопленню школярів заняттями фізичною культурою.

Фізкультурнооздоровча робота в режимі навчального дня може включати в себе систему різноманітних заходів, які спрямовані на вдосконалення фізичних можливостей та інтелектуальних здібностей учнів, підвищення психоемоційної стійкості та адаптаційних резервів їхнього організму. Сучасна практика фізичного виховання свідчить, що ефективними формами фізкультурно-оздоровчої роботи є: заняття фізичними вправами впродовж навчального дня (гімнастика перед заняттями, фізкультхвилинки та фізкультпаузи, рухливі перерви, години здоров'я); туристичні походи, рухливі ігри на місцевості; самостійні заняття фізичними вправами; спортивна година в групах подовженого дня і т.п. Використання цих форм сприяє: зниженню в учнів негативних наслідків навчального навантаження, збільшенню рівня рухової активності дітей, формуванню «школи рухів», тобто навчання школярів основам рухової діяльності, надання методичних рекомендацій для самостійних занять фізичними вправами. Для розв'язання завдань фізкультурно-оздоровчої роботи в початковій школі застосовують різноманітні засоби. Основними серед них є фізичні вправи, допоміжними – оздоровчі сили природи та гігієнічні фактори. Кожна група засобів розв'язує специфічні завдання, проте в комплексі вони дають змогу різнобічно впливати на організм дітей. Для розв'язання оздоровчих завдань найкращими є аеробні вправи, які залучають до роботи великі м'язові групи. Наприклад, ходьба, біг, плавання, їзда на велосипеді, туризм, рухливі та спортивні ігри, ходьба на лижах тощо. Як відомо система фізкультурно-оздоровчої роботи в початковій школі здійснюється безпосередньо під керівництвом учителя фізичної культури, тому між учителем і учнями існують певні способи взаємодії.

На жаль спостерігається суспільна недооцінка можливостей підготовки вчителів початкових класів до оздоровчої роботи з учнями, зокрема фізкультурно-оздоровчої роботи, у зв'язку з тим, що вони мають значно більший діапазон впливу на фізкультурно-оздоровчу діяльність учня-початківця, ніж учитель тільки фізичної культури.

Отже, основні форми фізкультурно-оздоровчої роботи в режимі навчального дня учнів початкових класів сприятимуть їхньому фізичному розвитку, набуттю ними необхідних умінь і навичок, вихованню потреби до здорового способу життя, орієнтації на свідоме зміцнення здоров'я за допомогою щоденних занять фізичними вправами.

Література:

1. Виленская Т. Е. Физическое воспитание детей младшего школьного возраста: учеб. Пособие. Ростов-на-Дону: Феникс, 2006. 256 с.
2. Москаленко Н. В. Фізичне виховання молодших школярів: монографія. Дніпропетровськ: Вид-во «Інновація», 2007. 252 с.
3. Психологічне обґрунтування заходів пропагування психогігієнічного виховання і здорового способу життя серед сучасної молоді: Монографія / [Максименко С.Д., Болтівець С.І., Кокун О.М., Здіорук С.І., Губенко О.В., Гуменюк Г.В.]; за заг. ред. С.Д. Максименка. Київ: ДП «Інформ.-аналіт. Агенство», 2012. 152 с.
4. Солопчук Д. М. Формування здорового способу життя молодших підлітків у позаурочній фізкультурноспортивній роботі: автореф. дис. канд. пед. наук: 13.00.07. Київ, 2007. 20 с.

ФОРМУВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ПІЗНАВАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ ЗАСОБАМИ ГРИ

Катерина Карпенко,
магістрант ННІ педагогіки
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Україна, м. Житомир

Мирончук Наталія Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,
професійної освіти та управління освітніми закладами
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Україна, м. Житомир

Актуальність теми. Пізнавальна активність є основою будь-якої діяльності школяра і визначальною основою організації освітнього процесу в початковій школі. Природно, що засвоєні в процесі пізнання знання мають вищий рівень дієвості, не викликають в учнів труднощів у процесі застосування їх у процесі вирішення конкретних завдань, під час пояснення спостережуваних явищ. Пізнавальна активність школярів визнається одним із найбільш значущих та рушійних чинників процесу навчання, що сприяє створенню оптимістичного настрою, появи почуття радості відкриття, створення інтересу до навчання.

Аналіз останніх досліджень. Сучасні дослідження пізнавальної активності та пізнавального інтересу ґрунтуються на працях Ю. Бабанського, О. Ващенко, І. Лернера, М. Махмутова, М. Скаткіна, Г. Щукіної та інших, в яких визначено сутнісні основи та принципи пізнання. Формування пізнавальної активності молодших школярів засобами ігрової діяльності стало предметом дослідження Л. Сапунової [1], Т. Форостюк [3] та ін.

У науковій літературі відсутній єдиний погляд на сутність пізнавальної активності. У психолого-педагогічній літературі пізнавальна активність розглядається: як характеристика якості діяльності (Н. Половнікова, Т. Шамова); як прояв ставлення суб'єкта до навколишньої дійсності (Л. Арістова); як особливий стан особистості (Д. Вількеєв, І. Харламов); як показник пізнавальних особливостей того, хто навчається (Л. Гребенкіна, О. Коротаєва); як риса особистості (В. Лозова, М. Махмутов, Г. Щукіна). Так пізнавальна активність у педагогічному словнику [2] трактується як діяльнісний стан особистості, що виражається в наполегливому прагненні до знань, до розумових сил та прояву вольових зусиль у процесі оволодіння знаннями.

Деякі вчені (наприклад, Г. Щукіна [5]) пов'язують її з розумовим напруженням, інтелектуальною діяльністю, інші дослідники (І. Харламов [4]) – із виявом морально-вольових зусиль. Узагальнивши наукові погляди на сутність поняття, пізнавальну активність молодших школярів слід розуміти як стан внутрішньої готовності, спрямований на засвоєння учнем соціального досвіду, накопичених людством знань і способів діяльності; як діяльність дитини, спрямовану на пізнання навколишньої дійсності (як прояв допитливості).

У статті ставимо за мету окреслити етапи та методіку експериментальної роботи з формування пізнавальної активності учнів першокласників засобами ігрової діяльності.

Виклад основних положень. З метою виявлення стану сформованості пізнавальної активності молодших школярів було розроблено програму експерименту, відібрано діагностичний інструментарій, сформовано контрольну та експериментальну групи. Дослідження було проведене у перших класах Тетерівської загальноосвітньої школи I-III ступенів Житомирської області й вміщувало три етапи:

– перший етап – *констатувальний* – спостереження за інтересом учнів до навчання, бесіди з учнями, проведення опитування задля визначення рівня сформованості пізнавальної активності молодших школярів. Було розроблено критерії оцінювання та оброблено результати діагностичного вивчення школярів;

– другий етап – *формувальний* – розробка та впровадження у навчальний процес експериментальної групи моделі експериментальної роботи для підвищення рівня сформованості пізнавальної активності молодших школярів засобами ігрової діяльності;

– третій етап – *контрольний* – повторне опитування контрольної та експериментальної груп за розробленими методиками для визначення ефективності чи неефективності розробленої експериментальної моделі.

У дослідженні було використано такий діагностичний інструментарій:

1) методика “Незакінчене розв’язання” (Л. Фрідман, Т. Пушкіна, І. Каплунович): на занятті вчитель ставить перед учнями проблемне завдання. Після обговорення проблеми, різних пропозицій і способів її розв’язання, коли вчитель переконується, що учні правильно зрозуміли завдання й можуть починати її розв’язувати – залишає клас (варто зауважити, що учні мають бути готові до самостійного виконання). Педагог, виходячи, не уточнює, чи потрібно розв’язати завдання. Десь за 5-7 хвилин учитель повертається до класу і, обійшовши всіх учнів, фіксує, хто з учнів виконав завдання (або ж намагався), і наскільки просунувся у розв’язанні;

2) методика “Вільні завдання” (Л. Фрідман, Т. Пушкіна, І. Каплунович): наприкінці уроку вчитель пропонує школярам за бажанням виконати деякі вільні завдання (з аркушів на столі). При цьому вчитель додає, що учні можуть виконати будь-яку частину завдання (чи завдання повністю) та у будь-якій кількості. Оцінки (сонечко, хмаринки і т.п.) за виконання завдання не ставитимуться;

3) картка-опитувальник – розроблялась відповідно до вікових особливостей молодших школярів та вмшувала сім завдань.

Результати, виявлені за методиками, унаслідок спостереження та бесід з дітьми, засвідчило недостатню сформованість у першокласників пізнавальної активності (переважає початковий та середній рівні сформованості): діти очікували приходу вчителя, переключалися на ігрову діяльність, при цьому лише окремі діти самостійно намагалися вирішити попередньо обговорюване завдання, що спонукало до розробки програми формувальних дій з розвитку пізнавальної активності учнів.

Було розроблено експериментальну модель формування пізнавальної активності молодших школярів засобами ігрової діяльності (мета, завдання, зміст, педагогічні умови, форми, методи, засоби, результат) та впроваджено в освітній процес експериментальної групи. Методика формувального впливу спрямовувалася на активізацію пізнавальної діяльності на уроках навчання грамоти та математики й передбачала введення до змісту роботи низки ігрових завдань. Окремі з них надамо у табл. 1.

Таблиця 1

Деякі ігри для підвищення рівня пізнавальної активності молодших школярів

Навчальний предмет	Правила та пояснення	Мета
Навчання грамоти (письмо)	<i>Обери правильне.</i> Завдання для учнів: обери одне слово/число із поданого у дужках: а) На сорочці є... (капелюх, шарпетки, ремінці, гудзики). б) У прохолодних місцевостях живе... (ведмідь, олень, верблюду, пінгвін). в) У році... (24, 3, 12, 4, 7) місяців. г) Найбільший птах (колібри, страус, сокіл, горобець, сова).	Викликати в дитини інтерес та спонукати до виконання завдання, спираючись на сформований у неї досвід та зв'язок із життям.
Навчання грамоти (читання)	<i>Доповни малюнок.</i> Завдання для дітей: на сторінці намальовано незакінчений малюнок. Якщо додаси до нього додаткові лінії, у тебе вийдуть цікаві об'єкти. Спробуй намалювати картинку, яка стосується прочитаного зараз твору. Придумай цікаву назву.	Стимулювати школяра через ігрову діяльність до мислення та творчої діяльності.
Математика	<i>Забий гол.</i> На малюнку зображено футбольні ворота та м'ячі з прикладами. Завдання для учнів – знайти відповідний м'яч з потрібною відповіддю та забити гол.	У процесі гри школяр навчається рахувати й шукає розв'язки до поставленого завдання

Ми вважаємо, що якщо учень зацікавиться грою, то дуже швидко його цікавитиме і пов'язаний з нею матеріал, адже в нього виникне потреба вивчити, зрозуміти, розв'язати завдання, запам'ятати цей матеріал, тобто учень почне готуватися до участі в наступній грі.

Гра дає змогу легко привернути увагу та тривалий час підтримувати в учнів інтерес до тих важливих і складних предметів, властивостей і явищ, на яких у звичайних умовах зосередити увагу не завжди вдається. Наприклад, одноманітне розв'язування прикладів стомлює дітей, виникає байдужість до навчання та до навчального предмету. Але якщо розв'язування таких прикладів зробити у вигляді гри «Хто швидше?», то розв'язування стане для дітей вже захоплюючою та цікавою діяльністю (в кожного виникає бажання перемогти, не відстати від товаришів, не підвести їх, показати всьому класу, що він вмів та знає).

За результатами підсумкового зрізу констатуємо певні зрушення в рівнях сформованості пізнавальної активності молодших школярів експериментальної групи. Отримані за застосовуваними методиками результати подаємо в табл. 2.

Таблиця 2

Рівні сформованості пізнавальної активності учнів експериментального і контрольного класів

Рівні сформованості пізнавальної активності	Експериментальна група		Контрольна група	
	Методика «Незакінчене розв'язання»	Методика «Вільні завдання»	Методика «Незакінчене розв'язання»	Методика «Вільні завдання»
достатній	26,7 %	20 %	13,4 %	13,4 %
середній	46,7 %	40 %	40,0 %	33,3 %
початковий	20 %	26,7%	40,0 %	40 %
елементарний	6,6 %	13,3 %	6,6 %	13,3 %

Висновки. Звісно, що формувальна робота упродовж нетривалого терміну (два місяці) не може показати істотних відмінностей, разом з тим, фіксуємо певні відмінності у рівнях сформованості пізнавальної активності учнів експериментальної та контрольної груп, що свідчить на користь обґрунтованої нами експериментальної моделі та застосованих ігрових технологій у освітньому процесі учнів експериментальної групи.

Список використаних джерел

1. Сапунова Л.А. Розвиток пізнавальної активності учнів початкових класів у навчальному процесі. *Таврійський вісник освіти*, 2013, №1, с. 205-210.
2. *Словник термінів з педагогіки* [online]. Режим доступу : http://kominternovskiy-ruo.edu.kh.ua/mc/osvitni_innovacii/slovník_terminiv_z_pedagogiki.
3. Форостюк Т.В. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів на уроках української мови засобами проблемних завдань і дидактичної гри. *Молодий вчений*, 2017, № 4, с. 474-478.
4. Харламов І.Ф. *Педагогіка*. Москва : Гардаріки, 1999. 520 с.
5. Щукина Г.И. *Психологические проблемы формирования познавательных интересов учащихся*. Москва: Педагогика, 1988.

ПІЛАТЕС: ВІД ЛЮДИНИ ДО СИСТЕМИ

Куречко Галина Петрівна
викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Шукатка Оксана Василівна
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

***Анотація.** У статті подано інформацію про автора унікальної системи фізичних вправ Джозефа Губерта Пілатеса. Закцентовано увагу на важливості оздоровчого впливу системи Пілатес, як однієї з найпопулярніших фітнес-програм цього напрямку. Охарактеризовано переваги методу, основою якого є психологічна дисципліна, вправи та спортивне удосконалення.*

***Ключові слова:** здоров'я, оздоровча система, метод Пілатеса.*

Прагнення людини до покращення якості життя, спонукає до пошуку шляхів збереження та зміцнення здоров'я. Тому постає виняткової важливості проблема: розробити систему безперервної валеологічної освіти, яка озброїть людину методологією здоров'я, засобами і методами його формування [4, с. 208]. Потенціал оздоровчих систем, заснованих на нерозривному зв'язку тіла та свідомості, має хороші перспективи, з точки зору потужного оздоровчого впливу на людину. Система Пілатес є однією із найбільш популярних фітнес-програм цього напрямку. Сучасні фахівці намагаються систематизувати дані стосовно ефективності пілатесу як оздоровчої системи [4]. Сучасні наукові дослідження Ю. Томіліної, Л. Єракової, А. Наконечної, Г. Куречко, О. Гордієнко та ін. присвячені актуальним питанням змісту та методики проведення занять з пілатесу, їх впливу на рівень фізичної підготовленості, стан опорно-рухового апарату та психо-емоційної рівноваги. Усі дослідники вказують на ряд переваг системи Пілатес, зокрема мінімальні навантаження на серцево-судинну систему при виконанні вправ, що дає змогу займатися в будь-якому віці, а також на відсутність виснажливих довготривалих тренувань для досягнення оздоровчого та естетичного ефекту [1].

Автор оздоровчої системи Джозеф Губерт Пілатес, з власного досвіду зрозумів, що причиною погіршення здоров'я людини є сучасний спосіб життя – погана постава та неефективне дихання. Його відповіддю на ці проблеми стала розробка унікальної системи фізичних вправ, спрямованих на усунення м'язових дисбалансів та покращення постави, координації, рівноваги, сили та гнучкості, одночасно з удосконаленням системи дихання та корекцію. Джозеф Губерт Пілатес починав свою кар'єру як послідовник та тренер популярного руху «фізичної культури». Це був метод фізичного просвітництва, основою якого були психологічна дисципліна, вправи та спортивне удосконалення. Розроблену систему він представив американському суспільству в кінці 1920-х років.

В 1934 році Пілатес вперше публікує книгу «Ваше здоров'я» в якій знайомить читача з своїми ідеями. В 1945 році вийшла в світ його друга книга «Повернення до життя через контрологію», в ній Пілатес вже ширше сформулював ідеї своєї системи, слідування якій гарантувало гарне фізичне самопочуття. Він був щиро переконаний, що впровадження його методу в навчальну програму американських закладів освіти, може значно удосконалити якість життя кожної людини та якість життя суспільства в цілому. Пілатес вірив, що систематичний, зважений підхід до фізичної та розумової роботи над собою зможе підняти людину на вищий ступінь пізнання себе, і цим позитивно вплинути на світ, зменшуючи людські страждання та скорочуючи потребу у лікарнях, госпіталах та навіть тюрмах. Контрологія стала новою системою тренувань,

Актори, знаменитості та громадські діячі ставали палкими послідовниками Пілатеса, який був переконаний, що запорукою міцного фундаменту фізичного розвитку є здоровий спосіб життя та спортивна активність. Пілатес багато працював, втілюючи свої погляди у життя. Хоча впродовж усієї кар'єри метод широко висвітлювався в журналах, газетах і на телебаченні, його діяльність залишалася відомою лише для вузького кола вірних йому послідовників.

У 50-х роках Пілатес почав докласти великих зусиль, щоб впровадити свій метод у систему охорони здоров'я та освіти. На жаль, ця мета не була досягнута. Пасивну медичну громадськість не турбував стан здоров'я нації, а превентивна медицина, яку Пілатес намагався донести, була взагалі нерозвинута. Офіційні показники стану здоров'я людини, на думку Пілатеса, були дуже низькими.

У 1960-ті – 1980-ті роки, попри відсутність підтримки широкої медичної громадськості, методика Пілатеса тихо вкоренилася.

У 80-х роках другому поколінню випускників вдалося популяризувати метод Пілатеса у всій країні. Почали з'являтися офіційні тренери з пілатесу та відкриватися студії в різних місцях. Зацікавленість медичного товариства системою Пілатеса мотивувала широкий розголос та швидку популяризацію його методу, тренування з пілатесу стають невід'ємною частиною в розкладі усіх фітнес клубів, створюються спеціалізовані студії.

Сьогодні методика Джозефа Пілатеса є всесвітнім явищем, відомим як пілатес, зі своєю філософією «розумне тіло» та унікальною системою вправ. Найшвидші темпи розвитку та розповсюдження пілатесу в світі є переконливим доказом переваг цієї системи. Саме тренування з пілатесу можуть задовільнити потреби сучасних клієнтів [3]. Джозеф Пілатес розумів людське тіло і розробив для нього новаторське обладнання. Його бачення загальної моделі життя базується на щоденному свідомому тренуванні, метою якого є добрий стан здоров'я людини, що дає можливість вільно працювати та рухатися. На глибокому психологічному рівні цей метод покращує емоційний стан, допомагає подолати стреси та вийти з конфліктів. Нагородою за свідомі та регулярні тренування пілатесом є здорова та в кінцевому підсумку – досконала людина. «Я випереджаю свій час на п'ятдесят років», – заявляв Джо і мав рацію. Сьогодні настав час, коли десятки мільйонів людей у всьому світі регулярно займаються пілатесом, і їх кількість постійно зростає.

Література:

1. Томіліна Ю.І. Програмування занять пілатесом з жінками першого зрілого віку : автореф. дис ... канд. наук з фіз. виховання та спорту : [спец.] 24.00.02 „Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення”/ Ю.І. Томіліна ; Нац. ун-т фіз. виховання і спорту України.– Київ, 2017.– 24 с.
2. Наконечна А. Характеристика стану опорно-рухового апарату жінок другого зрілого віку, які займаються за системою Джозефа Пілатеса / Анна Наконечна // Молода спортивна наука України : зб. наук. пр. з галузі фіз. виховання, спорту і здоров'я людини / за заг. ред. Євгена Пристути. – Л., 2015. – Вип. 19, т. 4. – С. 50–55.
3. Куречко Г. Сучасний стан та проблеми підготовки тренерів з пілатесу / Галина Куречко // Проблеми активізації рекреаційно-оздоровчої діяльності населення : матеріали XI Міжнар. наук.-практ. конф. (10–11 травня 2018 року, м. Львів). – Львів, 2018. – С. 322–324.
4. Шукатка О.В. Аксіологічний підхід до формування культури здоров'язбереження майбутніх економістів. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. 2012. Вип. 24. С. 206–209.
5. Latey P. The Pilates method: history and philosophy / P. Latey // J Bodywork Mov. Ther. – 2001. – №5. – P. 275–282.
6. Your Health: A Corrective System of Exercising that Revolutionizes the Entire Field of Physical Education by Joseph H. Pilates, 1934.
7. Pilates' Return to Life Through Contrology by Joseph H. Pilates, 1945.
8. The PMA Pilates Certification Exam Study Guide, 3rd Edition, 2014.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СІМ'Ї ТА ШКОЛИ У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Познанська М. П.
магістрантка
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
Україна, м. Івано-Франківськ

Анотація. В статті розкрито сутність взаємодії сім'ї та школи у фізичному вихованні молодших школярів й доведена її важливість як чинника підвищення педагогічної культури батьків та оптимізації сімейного виховання.

Ключові слова: фізичне виховання, учні початкових класів, сім'я.

За останні роки стан здоров'я дітей набагато погіршився. Це пов'язано з важкою соціально-економічною ситуацією та недостатньою матеріально-технічною базою системи охорони здоров'я. Саме тому школа повинна пропагувати здоровий спосіб життя, формувати національну свідомість учнів та їхню екологічну культуру, забезпечити засвоєння учнями того, що рух — це основа здоров'я, переконати у необхідності берегти здоров'я, яке потрібне для побудови нової держави.

Співпраця сім'ї та школи є важливим фактором успішного вирішення завдань фізичного виховання підростаючого покоління. Єдність фізичного і психічного розвитку дитини зумовлена цілісністю людського організму, спільністю впливів природних особливостей і об'єктивних умов, розумової і фізичної діяльності за провідної ролі соціальних факторів.

Сімейне виховання відіграє значну роль у формуванні навичок розумно проводити дозвілля, гігієнічних навичок, заохочення до здорового способу життя, фізкультурно-спортивних інтересів дітей. Залучаючи дитину до спорту з раннього дитинства, батьки заздалегідь піклуються про здорове майбутнє свого «чада» [1].

Між сім'єю і школою необхідно створювати атмосферу ділових, товариських відносин. Батьки повинні знати, який виховний вплив на дітей здійснюється на уроках і в позаурочний час. Такі знання потрібні для дотримання наступності і забезпечення єдиної педагогічної лінії в пред'явленні вимог до дитини. Тому педагогічний колектив повинен постійно піклуватися про організацію систематичної і планомірної роботи з батьками.

Взаємодія сім'ї та школи – найважливіша умова підвищення мотивації дітей до занять фізичною культурою, підвищення ефективності організації роботи з фізичного виховання. Успішна реалізація поставлених завдань зміцнення здоров'я, гармонійного розвитку, підвищення розумової та фізичної працездатності сучасних учнів можлива лише через ініціативність та творчу співпрацю сім'ї та школи [2]. Вчителі та батьки мають стати одностайними у їх прагненні виховувати повноцінну морально та фізично здорову особистість [3; 5].

Фізичне виховання, як і виховання взагалі, починається з перших днів життя дитини й виявляється через материнську опіку та догляд за немовлям. Те, якою буде майбутня особистість, значною мірою залежить від емоційного впливу матері на дитину в перший рік її життя [4].

Батьки та педагоги повинні приділяти велику увагу учням початкових класів. Анатомо-фізіологічні особливості та стан фізичної підготовленості школярів цього віку найсприятливіші для розвитку більшості фізичних якостей людини. Крім того, в учнів 2-3 класів відзначаються патологічні зміни у функціонуванні систем організму, погіршується постава, зір, координація рухів, що пов'язано з постійним сидінням та гіподинамічними умовами розвитку. Відтак, треба використовувати всі форми фізкультурно-оздоровчої роботи, спрямованої на підвищення рухової підготовленості дітей, якісного засвоєння ними навчального матеріалу.

Головною умовою впливу фізичних вправ на зміцнення здоров'я молодшого школяра і розвиток його психічної сфери є позитивне ставлення до них самого школяра. Воно формується насамперед під впливом способу життя сім'ї, організації побуту, праці і відпочинку, відношенням дорослих до фізичної культури і спорту. Погляди батьків на значення фізичних

вправ, які виявляються в їхніх розмовах і конкретних діях щодо включення в свій розпорядок дня занять фізичними вправами, сприймається як частина життя дорослих, якою належить оволодіти дітям. Якою мірою цей аспект життя учні початкових класів будуть використовувати як приклад для себе, залежить від загальної духовної культури сім'ї, яка виявляється у взаємній повазі, чуйності, зацікавленості справами один одного. Від змісту порад, зауважень, бесід батьків з дітьми залежить їхнє ставлення до фізичної культури і вміння включити її в свій режим дня. Стійка звичка до занять фізичною культурою з'явиться лише в тому випадку, якщо дитина бачить зразок подібних дій не тільки в школі, а й в сім'ї.

Внаслідок недостатнього життєвого досвіду діти схильні до наслідування. Засвоюючи досвід старших, дитина копіює спосіб дій і поведінки людей, яких вона поважає - батьків, вчителів.

Педагогам необхідно допомагати батькам постійно поповнювати знання про анатомічну будову і фізіологічні функції організму, їх індивідуальні виявлення на певному віковому етапі, розвивати вміння керуватися цими знаннями, організовуючи свої заняття фізкультурою з дітьми не тільки заради особистої, а й соціально значущої мети.

Формою перевірки виконання домашніх завдань, які призначив учитель фізкультури, є спостереження батьків за тим, що роблять їхні діти. Вдало підібравши вправи, вони часто не вміють контролювати фізичні навантаження. Про форми контролю за обсягом фізичного навантаження батькам необхідно проконсультуватись у вчителя фізкультури. Консультація дає змогу виявити особливості фізичного і психічного розвитку молодшого школяра, виявлення його фізичних і психічних якостей в різних умовах – на уроках фізкультури в школі, під час використання засобів фізичної культури в сім'ї, в іграх з однолітками.

Молодші школярі не можуть повною мірою самостійно контролювати точність своїх рухів. Вони припускаються помилок, не маючи досвіду регулювання сили, темпу, ритму, спрямування рухів. Їхні судження часто бувають помилковими, тому допомога батьків в організації дітьми свого дозвілля з включенням фізкультури і спорту може бути спрямована на вибір фізичних вправ і пошук засобів найефективнішого їх використання.

Підбір вправ повинен відповідати індивідуальним особливостям фізичного розвитку учнів початкових класів. Тому потрібно звертатися за методичними порадами до вчителя фізичної культури. Батькам слід заохочувати дітей до самостійного виконання вправ. Це важливо ще й тому, що одні й ті самі вправи можуть сприяти розвитку переважно одних або інших фізичних якостей залежно від характеру їх виконання.

У навчальному закладі необхідно створити умови для самовиховання та самореалізації молодших школярів, надати допомогу кожному вихованцеві в реалізації себе в житті шкільного колективу, в сім'ї, в суспільному житті. Треба переконати учнів, батьків, колектив, що здоров'я — це дорогоцінність, і причому єдина, задля якої справді варто не тільки не шкодувати часу, сили, праці та всіляких благ, а й пожертвувати часткою самого життя, оскільки життя без нього стає нестерпним і принизливим. Без здоров'я меркне і гине радість, мудрість, знання і добродієність.

Отже, питання психічного і фізичного учнів початкових класів повинні розв'язуватись у взаємодії школи і сім'ї та спільної роботи вчителя фізкультури й батьків.

Література:

1. Безверхня Г. В. Формування мотивації до самовдосконалення учнів загальноосвітніх шкіл засобами фізичної культури і спорту: методичні рекомендації (для вчителів фізичної культури). Умань. 2003. 47 с.
2. Вацеба О. Ставлення батьків та вчителів до проблем фізичного виховання першокласників. Фізичне виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: збірник наукових праць Волинського національного університету. Луцьк. 2008. Т.2. С.34.
3. Виховання фізичної культури в сім'ї: методичні рекомендації класним вчителям фізичної культури та батькам. Київ: СДО. 1993.24 с.
4. Деделюк Н. А. Сім'я як основа народно-побутових форм фізичного виховання на території України в період середньовіччя. Сучасні оздоровчо-реабілітаційні технології: збірник наукових праць Луцького інституту розвитку людини. Луцьк. 2006. № 2. С. 32 – 37.
5. Круцевич Т. Ю., Безверхня Г. В. Контроль у фізичному вихованні дітей, підлітків та молоді: [навч. посібн]. Київ: Олімп. л-ра, 2010. 248 с.

ЗНАЧЕННЯ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У ФІЗИЧНОМУ ВИХОВАННІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ

Турчак Л.І.
магістрантка
ДВНЗ «Прикарпатський національний
університет імені Василя Стефаника»
Україна, м. Івано-Франківськ

***Анотація.** В статті розкрито значення природного середовища, яке позитивно впливає на організацію фізичного виховання учні початкових класів.*

***Ключові слова:** природне середовище, фізичне виховання, учні початкових класів.*

У сучасній Україні відбуваються складні політичні і соціально-економічні процеси, які супроводжуються негативними демографічними змінами, погіршенням матеріально-технічного, науково-методичного забезпечення системи фізичного виховання школярів. У цих умовах підвищення рівня фізичного здоров'я молодого покоління є одним з головних завдань фізичного виховання, яке регламентоване низкою державних документів: Закон України «Про фізичну культуру і спорт», Національна стратегія з оздоровчої рухової активності в Україні на період до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здоров'я нації», Закон України «Про освіту» та ін. Однак, зараз яскраво проявляється протиріччя між декларативними заявами про необхідність удосконалення системи фізичного виховання (в тому числі – молодших школярів) і практичною діяльністю у цій сфері.

Особливе занепокоєння викликає погіршення стану здоров'я учнів молодших класів. За даними МОН України, абсолютно здорових учнів початкових класів на сьогодні лише 5 %. За період навчання в школі кількість здорових дітей знижується в 4-5 разів [2]. Такий стан вимагає нових підходів до зміцнення здоров'я і підвищення фізичного стану дітей [3]. У сучасних умовах найбільш ефективним і доступним засобом профілактики захворюваності, підвищення розумової і фізичної працездатності, проведення дозвілля молодших школярів є використання природного середовища у фізичному вихованні.

Аналізуючи фізичний стан дітей, необхідно враховувати умови їх життєдіяльності у конкретному регіональному середовищі. Необхідно вивчати та аналізувати сприятливі й несприятливі природно-кліматичні, соціальні, економічні фактори, які обумовлюють їхнє здоров'я. Природне середовище з позиції екологооздоровчого та психо-емоційного комфорту життєзабезпечення сприяє збереженню та зміцненню здоров'я дитини, має низку беззаперечних переваг (життя дитини у безпосередній близькості до природи дозволяє знімати стреси й нервові перенавантаження; спосіб життя, пов'язаний з підвищеною руховою активністю (піші пересування до школи і додому; допомога батькам по домашньому господарству, городі, саду та ін.); віддаленість від транспортної завантаженості великого міста; більш спокійний темп і ритм життя; широке використання народних традицій оздоровлення, вітамінізація харчування; максимальне використання в процесі фізичного виховання оздоровчих сил природи (організація занять на відкритому повітрі; навчання плаванню на базі природного водоймища та ін.); можливість повноцінної реалізації програмного матеріалу з лижної підготовки, легкої атлетики, туризму тощо; невелика наповнюваність класів (10-15 дітей), що надає можливість здійснювати диференційований підхід, а отже, підвищувати результативність педагогічних впливів.

Природне середовище (вода, повітря, сонце, холод, запахи, шум лісу тощо) з давніх часів використовувалось різними народами для оздоровлення, профілактики захворювань і зміцнення здоров'я людини. Відновлення здоров'я через спілкування з природою – полягає не тільки в значному поліпшенні фізичного та психічного стану, але й у підвищенні інтелектуальних здібностей дитини.

Здоров'я молодших школярів також значною мірою залежить від обсягу їхніх знань і практичних умінь у процесі використання оздоровчих сил природи у фізичному вихованні (у тому чому числі й холоду) для зміцнення здоров'я та профілактики захворювань [1]. Свідоме

застосування загартовуючих процедур потребує від дітей певного рівня фізичного розвитку та свідомого ставлення до здоров'я, яке продовжує формуватися в них впродовж усіх років навчання в школі шляхом пояснення, переконання, організації їх практичної діяльності, на заняттях з фізичної культури та спорту.

Завдання зміцнення здоров'я дітей передбачає загартовування їх організму. З цією метою заняття фізкультурою по можливості слід проводити на повітрі, а проводячи їх у приміщенні, дотримуватися гігієнічних вимог.

Оздоровчі фактори (сонце, повітря, вода) можна використовувати як самостійний засіб зміцнення здоров'я і загартовування організму дитини, наприклад, прийняття повітряних і сонячних процедур, купання, обтирання водою, а також у поєднанні з виконанням фізичних вправ – повітряні ванни під час ранкової гімнастики тощо [4, с.67].

Вирішення завдань фізичного виховання оздоровчої спрямованості можливе при умовах широкого використання в процесі занять фізичними вправами сил природи. Ці сили проявляються через сонячні, повітряні ванни та водні процедури з метою оздоровлення і загартовування. Включені в режим навчальної діяльності учнів молодшого шкільного віку ці процедури є формою відпочинку і підвищують ефективність відновлення та оздоровлення. Зауважимо, що **природне середовище** доповнює і підсилює вплив фізичних вправ на організм дітей. Виконання фізичних вправ у природному середовищі дасть позитивні результати лише при дотриманні гігієнічних норм харчування, сну, місць занять, вимог особистої гігієни, гігієни праці, навчання і побуту.

Використання природного середовища у процесі фізичного виховання здійснюється за двома напрямками:

а) організація занять фізичними вправами безпосередньо в умовах природного середовища (на свіжому повітрі, на місцевості, в природних водоймах, босоніж і т.д.), завдяки чому вплив його факторів тісно поєднується з впливом фізичних вправ, так чи інакше змінює його ефект (наприклад, посилює його у випадку інтенсивної сонячної радіації і підвищеної температури повітря);

б) організація спеціальних процедур загартовуючого і оздоровчо-відновного характеру (сонячно-повітряних ванн, водних процедур і т.ін.).

Отже, природне середовище є важливим засобом зміцнення здоров'я та підвищення працездатності дитини, а одним із головних завдань фізичного виховання – формування у молодших школярів основних знань про вплив на організм природного середовища, а також практичних навичок його використання у самостійних заняттях фізичними вправами та у повсякденному житті.

Література:

1. Апанасенко Г.Л. Эволюция биоэнергетики и здоровье человека. Санкт-Петербург: Петрополис, 1992. 123 с.
2. Арефьев В.Г. Теоретико-методичні засади диференціації розвивально-оздоровчих занять з фізичної культури учнів основної школи: авт. дис. ...докт. пед. наук (13.00.02-фізична культура, основі здоров'я)». Київ. 2015. 35 с.
3. Герасимова И.М., Хасамутдинова О.Т. Нетрадиционные системы в укреплении здоровья. Инновационные направления рекреации, физической реабилитации и здоровьесберегающих технологий. Сб. ст. VI Межд. научн. конф 28-29. 11. 2013 г. Харьков – Белгород – Красноярск. ХГАФК. 2013. С. 34-46.
4. Козленко М. П., Вільчковський Е. С., Цвек С. Ф. Теорія і методика фізичного виховання у початкових класах: навчальний посібник для учнів педагогічних училищ спеціальності. 2001. Київ: Вища школа, 1984. 229 с.

СПОРТ У ЖИТТІ ЛЮДЕЙ З ОБМЕЖЕНИМИ МОЖЛИВОСТЯМИ

Шукатка Оксана Василівна
доктор педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри фізичного виховання та спорту
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

Луцишин Юлія-Лада Андріївна
студентка І-го курсу, філологічного факультету,
Львівський національний університет імені Івана Франка
м. Львів, Україна

***Анотація.** Стаття містить інформацію про зимові Паралімпійські ігри та досягнення українських паралімпійців. Згадано імена найвизначніших спортсменів-інвалідів, які здобули перемоги. Підсумовано, яку роль відіграє спорт у житті людей з обмеженими можливостями.*

***Ключові слова:** спорт, люди з обмеженими можливостями, Паралімпійські ігри, спортивні здобутки.*

Всьому світові відомі імена Максима Веракси, Олени Акоюн, подружжя Сіваків Івана та Надії. Попри довічний діагноз – бути прикутим до інвалідного візка чи порушення важливих органів чуття, кожен з них неодноразово доводить, що це не привід занепадати духом. Знайшовши справжню відраду у заняттях спортом, вони зуміли реалізуватися в сучасному суспільстві. Для таких людей створено спортивний осередок, представлений різноманітними змаганнями, серед яких найбільш вагомими залишаються Паралімпійські ігри. Це можливість для кожного інваліда продемонструвати свої спортивні вміння та позмагатися за перемогу, яка є виявом сильного духу та неабиякої сміливості. Для багатьох людей незрозумілим є факт, чому перемог у паралімпійців більше, ніж у здорових спортсменів. На нашу думку, це переконливий доказ усім, як важливо боротися за своє життя не покладаючи рук.

Перші зимові Паралімпійські ігри відбулися в 1976 році у м. Ерншельдсвік (Швеція). З 1989 року проводяться під керівництвом Міжнародного паралімпійського комітету. Україна приєдналась у 1998 році, де на VII іграх здобула 3 золоті медалі та зайняла 14 місце. З того часу результати, як і слава про наших спортсменів зростала в геометричній прогресії.

На зимових Паралімпійських іграх 2018 року у Південній Кореї, Україну представляли 31 спортсмен. Найвідомішими серед них були Віталій Лук'яненко, Оксана Шишкова, Ігор Рептюх та Людмила Башенко. Українці посіли 6 місце із сумарною кількістю медалей 22. Оксана Шишкова, родом з Харкова. У підлітковому віці отримала інвалідність через суттєве погіршення зору. Проте продовжувала займатися легкою атлетикою, згодом біатлоном, який допоміг їй здобути золоту медаль з дисципліни: «10 км, з вадами зору». Варто зазначити, що Оксана здобула 6 медалей на останніх зимових іграх, що стало підставою вважати її найбільш титулованою спортсменкою збірної України. 25-річний спортсмен із Чернігівщини, Ігор Рептюх, став інвалідом через побутову травму і втратив пальці на лівій руці. З шкільного віку він наполегливо тренувався, неабиякі успіхи досягав у біатлоні та легкій атлетиці. Згодом, вирішив професійно займатися спортом, зараз навчається на факультеті фізичного виховання, Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Ігор став чемпіоном зимових Паралімпійських ігор 2018 з лижних перегон, срібним та бронзовим призером зимової Паралімпіади з біатлону, призером Кубка світу 2012, 2013 та Чемпіонату світу 2013. Віталій Лук'яненко з раннього дитинства мав поганий зір, тому спортом займався в «Інваспорт». Спортсмен брав участь у 5 Зимових Паралімпійських іграх, починаючи з 1998 року та виборюючи бодай 2 медалі. На іграх 2014 та 2018 здобув по 2 золоті медалі у біатлоні. Віталія Лук'яненка нагороджено Орденом Князя Ярослава Мудрого та орденом «За заслуги» 3 ступенів (2002, 2006, 2010). Перелік наших славних паралімпійців можна продовжувати ще довго, кожен з них став гідним спортсменом та завоював безцінні нагороди, сильні духом та волею, справжній приклад для наслідування.

Серед зимових Паралімпійських видів спорту найбільш відомим є біатлон, який походить зі Скандинавських країв, де прикордонні патрулі змагалися у влучності та швидкості, намагаючись згаяти час. Історія виникнення біатлону сягає 1767 року, коли відбувся чемпіонат між захисниками кордонів 2 країн. Стрімко розвиваючись, вперше біатлон був представлений на зимових Олімпійських іграх в 1924 році, на Паралімпійських іграх у 2006 році. Учасниками можуть бути як чоловіки, так і жінки. Біатлон містить такі види: спринт, гонка переслідування, індивідуальна гонка, мас-старт, естафета. Спортсмени змагаються естафетною грою або змішаною естафетою. Кожен повинен проїхати 3 кола по 2,5 км, зупиняючись на полі стрільбища, на якому є 5 мішеней [1, с. 125]. На Паралімпійських іграх спортсмени з вадами зору стріляють у мішені лише з лідером, використовуючи спеціальну зброю, яку перевозити із собою категорично заборонено. Для влучного пострілу користуються лазерним променем, що має певну тональність (звук мішені відрізняється від інших).

Серед багатьох спортивних ігор для паралімпійців улюбленою залишається хокей сидячи (слідж-хокей, санний хокей). Батьківщиною цього виду спорту є м. Стокгольм, Швеція. Наприкінці 60-х років було сформовано команди, які проводили внутрішні змагання. Лише з 1969 року після міжнародного матчу зі следж-хокею весь спортивний світ пізнав цю гру. Паралімпійським видом спорту він став з 1994 року і відтоді щоразу проводиться і зацікавлює все ширше коло спортсменів. Правила є подібні як у звичайному хокеї. Гра обов'язково виконується на льоду за допомогою бобів (схоже на сани), які мають чіткі параметри, певний матеріал та розміри та ключок, які трохи відрізняються у гравця і голкіпера. У хокей зазвичай грають люди з пошкодженнями опорно-рухового апарату.

Заняття спортом для людей з обмеженими можливостями стало справжнім порятунком. Прочитавши кілька інтерв'ю з Паралімпійськими чемпіонами, зауважуємо, що цей шлях вони обрали з дитинства. Багато з них ділились думками, що як тільки зрозуміли власний діагноз, прийшов час навчитися з ним жити. Відрадою став спорт. «Це моє спортивне життя. Я його вибрав і я його обожаю» [2], – так відомий паралімпієць Григорій Вовчинський описує непереборне бажання займатися біатлоном. І напевно у цій фразі ховається велика сила мотивації. Водночас важливо боротися з підступними думками, які нерідко закрадаються і мають руйнівні наслідки. В такі миті необхідна допомога рідних та друзів, підтримка і порада яких спонукає до саморозвитку та вдосконалення. Вище згаданий спортсмен, переконливо наголошував: «Головне – робота над собою у будь-який час. Бо буває так, що ти на когось працюєш, і проживаєш чуже життя, не своє.... А воно дуже швидкоплинне» [2]. В Україні активно розвивається будівництво оздоровчих центрів для людей з обмеженими можливостями, попри відпочинок та реабілітацію, охочі мають змогу тренуватися. Зростає чисельність спортсменів, які прагнуть змагатися, водночас збільшується кількість нагород здобутих на Паралімпійських іграх, нові обличчя паралімпійців викликають щире захоплення. Григорій Вовчинський поділився своїми думками, що для багатьох спортсменів з вадами чільне місце посідає патріотичне виховання молоді. Він та його колеги неодноразово навідуються до шкіл, центрів та проводять лекції щодо правильного вибору у житті. Важливо, щоб з дитинства було зрозуміло, що будь-яка вада чи проблема зі здоров'ям не є перешкодою рухатися вперед, вірити у власні сили, бути важливим у суспільстві. Ці зустрічі допомагають дітям краще усвідомити значення спорту, стають вдалим стартом у спортивній діяльності.

На нашу думку, спортсмени – інваліди варті бути взірцем для наслідування усім людям. Сумлінна праця та неабияке терпіння, наперекір перешкодам та поразкам, спорт для них, це особистісний розвиток, цілеспрямованість, наполегливість, успіх та перемоги.

Література:

1. Бріскін Ю. А. Спорт інвалідів у міжнародному олімпійському русі / Юрій Аркадійович Бріскін. – Л.: Край, 2006. – 346 с.
2. Це моє спортивне життя. Я його вибрав і я його обожаю, – спортсмен з інвалідністю про кар'єру та життя (інтерв'ю) – [Електронний ресурс] URL: <https://dyvys.info/2017/01/13/tse-moye-sportyvne-zhyttya-ya-jogo/> – Загол. з екрану.

Галузь: «Початкова освіта»

РОЗВИТОК ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН

Гришак Тетяна Юріївна,
магістрант ННІ педагогіки
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Україна, м. Житомир

Мирончук Наталія Миколаївна,
кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки,
професійної освіти та управління освітніми закладами
Житомирського державного університету імені Івана Франка
Україна, м. Житомир

Актуальність теми. У сучасних умовах реформування змісту початкової освіти одним із пріоритетних завдань психолого-педагогічної науки є виховання самостійної творчої особистості, що вміє критично та нестандартно мислити у будь-яких ситуаціях та знаходити способи вирішення програмових завдань творчо. Крім того, розвиток у школяра творчого способу мислення є соціальною необхідністю, що дозволяє йому адаптуватися до непередбачуваних обставин шкільного життя.

Постановка проблеми. Проблеми розвитку творчого мислення молодших школярів досліджують В. Біденко, А. Герасимчук, С. Доценко, О. Жигайло, Т. Кучай, О. Лоюк, С. Мешальський, Н. Міщенко В. Павленко та ін. Дослідники розкривають особливості та умови розвитку творчого мислення школярів, пропонують методики активізації та розвитку творчого мислення, а також методи стимулювання мисленнєвої діяльності учнів.

Мета статті полягає у висвітленні результатів експериментальної роботи з упровадження методики розвитку творчого мислення в учнів початкової школи у процесі вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Виклад основних положень. У психолого-педагогічній літературі творча особистість розглядається як індивід, який володіє високим рівнем знань, має потяг до нового, оригінального. Основний показник творчої особистості – наявність творчого мислення та творчих здібностей, що співвідноситься із певним рівнем творчої діяльності особистості та є умовою її успішного виконання [1, с. 48].

Творче мислення молодшого школяра, як зазначає А. Горлова, передбачає: багатство ідей; нетрадиційність; гнучкість розуму; здатність ставити проблеми та їх вирішувати; гарну пам'ять; належний рівень допитливості; самостійність, ініціативність, наполегливість [3, с. 10]. Творче мислення учня пов'язують зі створенням нового оригінального продукту, з пошуком нових засобів діяльності. Розвитком творчої особистості потрібно керувати, оскільки існують чинники, що впливають на нього. До цих чинників безпосередньо відносять: умови, в яких формується дитина; середовище, що її оточує; характер навчальної діяльності [2, с. 12].

Узагальнення наукових праць надало змогу уточнити сутність *творчого мислення школяра* як активну цілеспрямовану діяльність, у процесі якої відбувається переробка наявної й нової інформації, відкидання зовнішніх, випадкових або ж несуттєвих елементів від основних, внутрішніх.

Значні можливості для розвитку творчого мислення молодшого школяра мають гуманітарні дисципліни, у процесі вивчення яких школяр долучається до процесу рефлексії, пошуку, відкриття, чому сприяють такі форми роботи: ігрові, нестандартні уроки, інтегровані уроки, а також такі види діяльності, як складання казки / оповідання; вигадкування кінцівки до твору; читання у ролях; добір прислів'їв; мовний /літературний квест; урок-гра (подорож); вікторини та інше.

Варто також зазначити, що для того, щоб засвоєні знання на уроках гуманітарних дисциплін ставали гнучкими вміннями учнів, педагогу слід знаходити раціональні способи, щоб результат уроку поєднувався з розвитком пізнавальних здібностей дітей, їх вмінням вчитися.

Дослідження проводилось на базі Тетерівської ЗОШ за участі 40 учнів другого класу (по 20 осіб у експериментальній та контрольній групах), тривало упродовж одного року і складалося із трьох етапів.

Нами було виділено структуру (мотиваційний, емоційний, креативний, інтелектуальний, особистісно-рефлексивний компоненти), рівні (низький, середній, високий), критерії та показники творчого мислення молодшого школяра.

Для виявлення рівнів сформованості компонентів творчого мислення молодшого школяра було застосовано ряд методик: методика «Незавершений твір» («Моя улюблена тваринка»); прочитання творів «Тюльпан» та «Берізка»; складання розповіді за картинкою «Подорож слоненяти»; написання власного твору за темою «Хто живе у лісі?»; психологічний тест М. Гілфорда «Рівень розвитку творчих здібностей».

На констатувальному етапі дослідження було встановлено переважання середнього (42%) та низького (близько 35%) рівнів сформованості творчого мислення у молодших школярів, що спонукало до розроблення програми розвитку творчого мислення молодших школярів «Мислю творчо», яка була на реалізована на формувальному етапі експериментальної роботи.

Завданнями реалізації розробленої програми передбачалося: активізація пізнавальної активності школярів у процесі навчання; сприяння розвитку самостійності та ініціативності молодших школярів на уроках мови та читання; розвиток мовно-літературної компетентності учнів; навчання прийомів роботи із творчими вправами; розвиток вміння логічно будувати висловлювання, дотримуватися правил культури мовлення; вчити аналізувати зміст твору, пропонувати назви логічних частин твору, описувати картини тощо; розвивати літературний інтерес школяра та ін.

Реалізація програми розвитку творчого мислення молодших школярів «Мислю творчо» такі форми та види роботи: з української мови: *урок-гра «Мова і мовлення», мовний квест із теми «Текст», урок-казка з теми «Речення», система творчих вправ; з читання: урок-фантазія «Хоч не пишно, але затишно», бінарний урок із читання: «Словом як листом стеле, а ділом – як голками коле», урок-гра «Де сила не зможе, там розум допоможе» та ін.*

Методика експериментальної роботи з розвитку творчого мислення дітей, її зміст, а також форми, методи, засоби і прийоми добиралися із урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів другого класу, мали зв'язок із життям, передбачали роботу в атмосфері взаємної підтримки, мали цікавий захоплюючий характер. Проводилися нестандартні уроки, використовувалася метод проблемних ситуацій, мовні та літературні квести, ребуси, творчі вправи, ігри, наочність. Крім того, на різних етапах уроку спостерігали за рівнем інтересу дітей, ступенем їх мотивації. Розроблена методика роботи, на наш погляд, сприяла формуванню в учнів умінь здійснювати вибір та приймати рішення; підвищенню здатності працювати якісно; виявляти ініціативу; співпрацювати з іншими; працювати з достатнім обсягом різноманітної інформації, самостійно здійснювати її пошук, обробку, аналіз та збереження у власній пам'яті.

Висновки. Повторне дослідження із метою перевірки ефективності запропонованої методики роботи з розвитку творчого мислення молодших школярів підтвердило її результативність у експериментальній групі. Обґрунтовані педагогічні умови роботи вчителя з учнями, зміст роботи, форми та методи забезпечували вплив на розвиток мотиваційної, емоційної, когнітивної, креативної та діяльній складової творчого мислення учнів і сприяли позитивній динаміці формувального впливу.

Список використаних джерел

1. Біденко В. Творча робота школярів на уроках мови, читання, риторики. *Початкова школа*. 2017. №7. С. 48-49.
2. Герасимчук А. Розвиток творчих здібностей молодших школярів. *Розкажіть онуку*. 2012. №11. С. 12-13.
3. Горлова А. Інструменти розвитку творчого потенціалу дитини. *Початкова школа*. 2014. №3. С. 10-11.

Галузь: «Філологічні науки»

ЕКСПРЕСИВНІ КОНСТРУКЦІЇ У ТВОРАХ СУЧАСНОЇ ПИСЬМЕННИЦІ ЛЮКО ДАШВАР

Івкова Наталія Миколаївна
кандидат філологічних наук, доцент з української мови
Відокремлений підрозділ Національного університету
біоресурсів і природокористування України
«Ірпінський економічний коледж»

У статті аналізують та описуються окремі конструкції експресивного синтаксису на матеріалах творів сучасної української письменниці Люко Дашвар.

Ключові слова: експресивний синтаксис, парцеляція, приєднання, називний теми, обірвані речення.

Функціонування мовних одиниць у текстах певного комунікативного призначення привертає до себе пильну увагу сучасної мовознавчої науки. У руслі цього інтересу знаходиться й проблема вивчення функціонального аспекту мовних одиниць, що передбачає врахування не лише структурно-семантичних, а й комунікативно-прагматичних властивостей у текстах художнього стилю.

Мета статі – виявити і проаналізувати конструкції експресивного синтаксису в творах сучасної української письменниці Люко Дашвар, що надають художньому тексту експресивної виразності.

У науковій літературі експресивність як категорія розглядається в різних аспектах і відповідно кваліфікується то як явище стилістичне, функціональне (мовленнєве), то як прагматичне, синтаксичне або семантичне, оскільки експресивність проникає в усі сфери діяльності людини. Постановка загальної проблеми експресивного синтаксису й членованих конструкцій пов'язане з працями Ш.Баллі, В.Виноградова, О.Єфремова, С.Крючкова, В.Матезіуса, О.Пешковського, С.Смеречинського О.Шахматова, Л.Щерби; спеціальні дослідження експресивних структур знаходимо у працях В.Белошапкової, Н.Валгіної, Ю.Ванникова, В.Грицина, А.Загнітка, О.Іванчикової, Л.Конюхової, В.Мороз, Л.Майорової, З.Олійник, Л.Пришляк, О.Попова, Л.Пишної, І.Синиці А.Сковородникова, Н.Шведової та інших.

Експресивно марковані одиниці вносять в усталені стандарти та штампи раціонального, логічного елементи новизни, пробуджують певні почуття, викликають ті чи інші емоції. У художній, публіцистичній, розмовній мові експресія є певною умовою, без якої неможливо глибоко впливати на реципієнта [6; 364], оскільки художній стиль – це мова художньої літератури, «особливий спосіб мовлення, створення мовної картини світу. Основне призначення якого полягає у різнобічному впливі на думки і почуття людей за допомогою художніх образів» [5; 717].

Парадигма одиниць експресивного синтаксису на сьогодні є відкритою системою, чітко й остаточно не окресленою. Науковці по-різному класифікують як поняття експресивний синтаксис, так і конструкції, що можуть репрезентувати це явище в мові, але найчастіше до нього зараховують парцеляцію, приєднання, називний теми (називний уявлення), лексичний повтор, оскільки всі ці структури характеризуються сегментацією висловлення у широкому її розумінні. Парцеляція – це явище передбачає структурно-семантичне та інтонаційне вичленування однієї або декількох одиниць-фраз за межі речення, що постають комунікативно достатніми лише в сукупності з базовою частиною[2]. А.Загнітко розглядає приєднання як особливий тип зв'язку, що послідовно доповнює інформативне тло речення відповідними кваліфікаційно-характеризувальними величинами й полягає у вираженні певних смислових відношень типу додавання, уточнення і характеристизації попереднього компонента [1]. Називний теми, що перебуває в ініціалній позиції, має виразний текстотвірний характер, оскільки постає зачином складного синтаксичного цілого й налаштований на подачу подальшої інформації не

шляхом розгортання лінійної структури речення, а через самостійні реченнєві синтагми, призначення яких – розширити, конкретизувати, витлумачити те, що сконденсовано містилося у вичленуваному сегменті. Лексичний повтор вирізняється із-поміж інших конструкцій членованого синтаксису обов'язковим представленням його на формальному рівні лексико-граматичними засобами, спосіб репрезентації яких і визначає різновид повтору. Так, основна змістова ланка повідомлення може зазнавати актуалізації через епаноду – слово чи словосполучення, які використовуються на початку одного речення й повторюються в кінці наступного речення чи періоду або уживанні фінального компонента попередньої синтагми у функції ініціального після базової одиниці, що дістало у мовознавстві назву анадиплози. Семантичну зв'язність тексту репрезентують усі види лексичного повтору: тотожний, синонімічний, антонімічний, повтор слів однієї тематичної або лексико-семантичної групи, родо-видових понять.

Всі перераховані конструкції експресивного синтаксису наявні у творах Люко Дашвар, наприклад: *«Благословення! То було благословення. Ліда кинулася до матері, упала біля крісла, обхопила обома руками її коліна. Матусю, рідна! Я ніколи не покину тебе і Платона! Клянуся найдорожчим! Тобою! Клянуся тобою, матуся!... Увесь місяць до весілля – шлюзи прорвало – говорили, говорили... Стас про свою рідню два слова, а Ліда зупинитися не могла – п'яте покоління лікарської династії. **І працює у звичайній поліклініці саме тому, що Вербицька, бо Вербицькі не шукають легких шляхів. Тато-академік теж починав у звичайній лікарні. І мама... Але вони зробити не тільки ім'я, а й статки. Бо працювали й працювали: практика, наукові дослідження, дев'ять років у Африці, а це не рай- спека, проти інфекційні препарати, кулет у вікні, привізна вода...**»* (Мати все). У поданому прикладі наявні парцеляція, приєднання, називний теми, лексичний повтор, проте найбільш поширеними є обірвані речення, що пронизують твори Люко Дашвар.

Обірвані (незакінчені речення) – мовне явище, яке немає однозначного і чіткого визначення в науці. Так, М.Каранська і А.Загнітко кваліфікують їх як «обірвані неповні речення», П.Дудик і В.Гуйванюк відносять їх до «еквівалентів речення». На нашу думку, ці конструкції варто віднести до експресивного синтаксису не через структуру, а прагматичну настанову – певний емоційний стан мовця, його переживання, міркування, наміри; відтворюють певні екстремальні умови, у яких відбувається мовлення; дозволяють ухилитися від прямої відповіді і тим самим надають певному висловленню багатозначності, оскільки в таких конструкціях важко або й навіть неможливо встановити обірвані (незакінчені) компоненти. Наприклад, *Вагітній бракувало повітря, та вона бігла...Поспішала так, ніби несла не огидну ляльку – кисневу подушку для астматика. Трохи ще..Трохи...(екстремальні умови);Мамо! Знаюся! Це Стас! Він мій...Ми з ним...(емоційний стан); Я не сам готувала...Няня трохи допомогала...- не змогла збрехати, та впродовж обіду Стас якось дивно і насторожено поглядав на Ліду. І шуки не скоштував...(переживання, міркування); Я...ти...Господи, Стасе... Це так несподівано (розгублення).*

Отже, до ряду експресивних конструкцій можна віднести обірвані речення через їхнє прагматичне навантаження. Конструкції експресивного синтаксису широко використовуються Люко Дашвар з метою актуалізації повідомлення у тексті.

ЛІТЕРАТУРА

1. Загнітко А.П. Закономірності і напрями внутрішньореченнєвої актуалізації // Семантика і прагматика граматичних структур. – Донецьк: ДонНУ, УЗМН, 1998. – С.6-14.
2. Івкова Н.М. Співмірність між парцельованими і приєднувальними конструкціями // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія Лінгвістика: Зб. наук. праць. – Вип. II. – Херсон: Вид-во ХДУ, 2005. – С.249-253.
3. Івкова Н.М. Структурно-семантичні різновиди лексичного повтору у публіцистичному тексті // Вісник Львівського університету. – Серія філологічна. – Вип. 34. – Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2004. – С.284-291.
4. Івкова Н.М. Називний теми як спосіб розчленування висловлення у публіцистичному тексті // Українське мовознавство: Зб. наук. праць. – Вип. 29-30. – К.: Видавничий Дім Д.Бураго, 2004. – С.179-182.

5. Українська мова: Енциклопедія. - 2-ге вид., випр. і доп. – К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П.Бажана, 2004. – 824 с.

6. Шевченко Т. Парцеляція як засіб емотивної експресії в текстовій організації мовленнєвого масиву // Лінгвістичні студії: Зб. наук.праць. – Вип. 13 / Укл.: А.Загнітко (наук ред.) та ін. – Донецьк: ДонНу, 2005. – С.364-367.

ІВАН БАБИЧ ПРО СТИЛЬ ХУДОЖНЬОГО ПЕРЕКЛАДУ

Король Лариса Леонідівна
доцент, кандидат педагогічних наук, Полтавський національний педагогічний
університет імені В. Г. Короленка
м. Полтава, Україна

***Анотація:** У статті розглянуто погляди відомого перекладача Івана Бабича на художній літературний переклад та стиль літературного перекладу в контексті соціально-політичних особливостей періоду 60-х–70-х рр. ХХ ст.*

***Ключові слова:** Іван Бабич, художній переклад, стиль перекладу, українська школа літературного перекладу.*

У 60-х–90-х роках ХХ сторіччя перекладацький доробок Івана Бабича, педагога, члена Національної Спілки письменників України потужно й неухильно забезпечував літературну присутність України в культурному просторі франкомовних країн, адже полтавський митець літературного перекладу познайомив зарубіжну читацьку спільноту із самобутніми творами П. Загребельного, Івана Франка, Ю. Дольд-Михайлика, Г. Квітки-Основ'яненка, В. Винниченка, Є. Гуцала, О. Вишні, І. Вільде, М. Ірчана, І. Микитенка, Ю. Мушкетика, П. Панча, О. Слісаренка, Ю. Смолича, Б. Сушинського, Ю. Щербака й багатьох інших представників українського красного письменства.

Чимало творів, перекладених І. Бабичем, вийшли друком у Державному спеціалізованому видавництві художньої літератури «Дніпро», яке входило до п'ятірки найбільших у світі, експортуючи книги у 110 зарубіжних країн [3] і, як відомо, відважно симпатизувало представникам школи українського перекладу, осудженої до небуття ІV Пленумом Правління Спілки письменників України 27 березня 1973 р. Факт співробітництва Івана Трохимовича з грандом літературного перекладу розглядаємо, по-перше, як неспростовний доказ філологічного професіоналізму, домогтися якого таланило лише кращим із кращих, по-друге, пересвідчує у приналежності митця до подвижницької місії збереження українського слова в умовах радянського лінгвоциду й політичних репресій.

І. Бабича справедливо доєднати до когорти кращих вітчизняної школи літературного перекладу, представниками якої є М. Лукаш, Г. Кочур, Д. Паламарчук, М. Бажан, Ю. Лісняк, В. Мисик, Ж. Максимович, В. Митрофанов, А. Перепадя, І. Стешенко, І. Світличний, В. Стус, А. Содомора й інші.

Проте в українському перекладознавстві наразі немає комплексного дослідження творчості, яке б окреслило особливості бабичевого авторського стилю, вичленувало найцінніші ідеї, розмисли про стиль художнього перекладу тощо.

Разом з тим феномен художнього перекладу різнобічно досліджується в наукових студіях (Н. Александрович [1], Г.-Г. Гадамер [4], А. Дворніков [4], К. Іваненко [6], В. Коптілов [6], М. Шемуда [12] та ін.).

Як зазначає А. Дворніков, художній переклад, зосібна й переклад поетичний, посідає особливе місце в історії української культури. За умов, що склалися на українських землях протягом ХІХ – ХХ століть, можливості розвитку оригінальної літератури були обмеженими. Натомість художній переклад міг розвиватися порівняно вільно і тому перейняв на себе основну, на погляд ученого, функцію художньої літератури – функцію розвитку і збереження національної мови [5, с. 545].

Специфічна ознака художнього перекладу простежується в тому, що він є засобом «відображення думок і почуттів автора прозового або поетичного першотвору за допомогою іншої мови, перевтілення його образів у матеріал іншої мови» [7, с. 3], що такий переклад має справу не з комунікативною функцією мови, а з її естетичною функцією, оскільки слово постає «першоелементом» літератури. Це вимагає від перекладача ретельності й ерудованості, бо в художньому творі відображено не лише події, а й естетичні, філософські погляди його автора, котрі або становлять струнку систему, або – суміш уламків різних теорій [7, с. 17].

Визначаючи художній переклад Н. Алексанрович, пропонує враховувати його три взаємопов'язаних напрямки: лінгвістичний, інформаційний і психологічний [1, с. 226].

На думку засновника філософської герменевтики Г.-Г. Гадамера, переклад означає спробу переви́світлення, спробу подати щось по-новому. Той, хто перекладає, мусить брати на себе виконання такого завдання, він повинен сказати з усією точністю, як саме він розуміє текст. «Насправді «стиль», переконує філософ, – це щось більше, ніж непотрібна й сумнівна декорація. Це фактор, що забезпечує можливість прочитання тексту, однак ставить при цьому перед перекладом постійне завдання наближатися до цього тексту. І справа не зводиться до суто ремісницької роботи. Прочитуваний переклад, якщо на нього до певної міри можна ще й «покластися» – це багато – якщо не все, – чого можна побажати собі як авторові чи як перекладачеві або читачеві [4, с. 148]. Переклад – це наче міст між двома мовами. Він з'єднує два береги одного материка. Через такі мости струменить жвавий транспортний потік. Саме це показник роботи перекладача. [4, с. 152]».

Разом з тим у мові перекладу художнього тексту перекладач відтворює й характерну для оригіналу культуру. «Переклад переміщується не просто в іншу мовну систему, але і в іншу культуру», – відзначає К. Іваненко [6, с. 117].

Погоджуючись із таким твердженням, зацентруємо увагу на не менш значущій функції – культурно-діалогічній, – котру, змагаючись із реаліями сумнозвісної «залізної завіси», забезпечували переклади українських творів, презентовані на європейському терені.

І. Бабич тонко відчував унікальність діалогічної функції художнього перекладу, відзначену ще Іваном Франком: «Переклади чужомовних творів, чи то літературних, чи наукових, для кожного народу являються важним культурним чинником, даючи можливість широким народним масам знайомитися з творами й працями людського духу, що в інших краях, у різних часах причинялися до ширення просвіти та підіймання загального рівня культури. Добрі переклади важних і впливових творів чужих літератур у кожного культурного народу, починаючи від старинних римлян, належали до підвалин власного письменства» [11, с. 397].

Ідея культуротворення проростала із щирої залюбленості І. Бабича в українське слово, барви якого уродженець міста Осер (*Auxerre*, Франція) упродовж 1964–1989 рр. прагнув донести до франкомовної читацької аудиторії.

Не зайве зазначити, що бабичівський алгоритм перекладання певний час виформовувався у сфері технічного перекладу: 1951-ого юний репатріант, бакалавр природничих наук університету м. Діжон (*Dijon*, Франція) [8], вправно переклав із французької й німецької мов пакет документації стосовно експлуатації цукрозаводом нового імпортного устаткування. Успішний почин умотивував пошук на етнічній батьківщині середовища самореалізації як носія французької мови. І. Бабич зреалізував себе і в педагогічній діяльності, і на поприщі літератури, саме завдяки особливому ставленню до двох мов – французької й української, хоча колеги Івана Трохимовича стверджують, що він вільно володів п'ятьма мовами [8, с. 36].

Дослідження життєпису Івана Бабича переконало нас у тому, що віртуозне володіння французькою мовою різнобічно спрямовувалось у річище практичної діяльності: він став провідним перекладачем об'єднання «Зовнішторгвидав», полтавського «француза» раз у раз запрошували штатним перекладачем в організаційні комітети міжнародних виставок [8, с. 33].

Треба сказати, що початковий період перекладання (і технічного, і синхронного) прислужився із позицій набуття досвіду й особистісного статусу, а втім, обмежував повносилу актуалізацію філологічної потенції особистості, котра щиро кохалась у художньому слові. Прагнення чогось більшого, ніж грамотне відтворення змісту французького технічного тексту чи пафосних промов радянських офіційних осіб слугувало мотивувальним чинником саморозвитку й у сімдесятих роках Іван Трохимович зважився випробувати перо на ниві літературно-художнього перекладу

для відомого журналу «Всесвіт» [8, с. 37]. Перші успіхи та позитивні рецензії посилили переконаність у «сродності» літературної праці, тому перекладацька творчість стала такою ж вагомою частиною внутрішнього світу І. Бабича, як родина та викладацька діяльність у Полтавському державному педагогічному інституті імені В. Г. Короленка. «Повернувшись додому з інституту, працював, обіклавшись словниками, щонайменше, по п'ять годин на добу. В нічній перекладацькій лабораторії кожне слово подумки аналізувалося, добирались експресивні відтінки, вибудовувалися словосполучення, речення, абзаци. Фрази першотвору ставали філігранними франкомовними висловлюваннями, що контекстуально-переконливо роз'яснювали ситуацію, авторський задум, адже для носіїв рідної його серцю французької мови кожен епізод перекладу мав означати те ж саме, що й у першотворі» [8, с. 37–38].

«Художній переклад – це завжди взаємодія і взаємовплив культур, до яких належить текст оригіналу й текст перекладу. Цей вплив не можна звести тільки до мовної взаємодії, він охоплює всі сторони життя, відображені в художньому творі, особливий національний колорит, йому притаманний, національну своєрідність оригінального твору» [12, с.164].

Філологічні здібності та щоденна скрупульозна праця з текстом озброїли І. Бабича індивідуальною технікою художнього перекладу, яка, насичуючись хистом, скрупульозністю, самовідданістю, торувала дорогу до визнання. Не випадково 1974-ого року в українських письменницьких колах відзначили самобутність франкомовної версії роману А. В. Головка «Бур'ян», а наклад книги перевидавався декілька разів.

Той перший масштабний проект І. Бабич назвав непростим: «Головка – прекрасний стиліст. Не так легко знайти відповідники його точеному слову. А українські реалії – як зробити їх доступними, зрозумілими французькому читачеві? Напружена робота наодинці з текстом тривала 9 місяців. ... Поставивши останню крапку, відчув велике полегшення. Немов гора звалилася з плечей. Але це скороминує почуття. ... Потім я повіз переклад у видавництво. Потім робота над зауваженнями редактора. Тоді переклад рецензує зовнішній редактор (французький). Набір, вичитування гранок, знову правка... У гранках бачиш все свіжим оком, бо за цей час уже з'явилося деяке відчуження від тексту. Та що говорити, недосконалі місця бачиш і в уже виданій книжці, й цього не можна позбутися» [2].

В інтерв'ю кореспондентці обласної газети «Зоря Полтавщини» Т. Дениско оприлюднено авторський алгоритм якісного перекладу: «Починаю з ознайомлення з творчістю письменника, книгу якого перекладатиму. Стараюсь прочитати якомога більше літературознавчих критичних статей, адже для перекладача важливо не просто глибоко знати текст першотвору й намагатися якнайточніше відтворити його. Треба знати та розуміти підтекст. Хоч робота над тестом – головне. І тут приходять на допомогу словники...» [2].

Майстер чітко артикулює надзавдання: достукатися до розуму й емоцій читача шляхом усебічного розуміння «підтексту» – творчості автора першотвору, біографії, літературної критики тощо. Різнобічне єднання з автором тексту першотвору та його історичною епохою, вміння інтерпретувати гру слів, метафору, художній образ – складники бабичевого перекладацького стилю «живомовного гатунку», здатного скласти конкуренцію оригінальним текстам.

І. Бабич мріяв працювати з книгами одного автора, слушно відмітивши, що в процесі моноперекладу поглиблюється творче проникнення в інтерпретований текст, а значить – з'являються творчі знахідки, розгадуються нерозгадані місця [2]. На практиці ж, констатував Іван Трохимович, моноперекладачів мало. Доводиться працювати з тим, що пропонує видавництво, а це не більше двох-трьох авторів [2]. Треба зауважити, що з авторами полтавському митцеві поталанило, адже І. Франко, П. Загребельний Г. Квітка-Основ'яненко й інші – то по-справжньому нетлінна культурна спадщина не лише України, а й світу.

Оцінюючи творчий почерк І. Бабича як перекладача в контексті доби, не можна ігнорувати деструктивного впливу політики зросійщення, завуальованої цензури, які визначали загальнодержавний асортимент україномовних джерел, «рекомендованих» для перекладу. Так, за висновком дослідника історії літературного процесу Л. Т. Масенко, сторінки партійної преси та літературно-мистецьких журналів 70-их–80-их років рясніли обвинувальними судженнями, як-от: аполітичність, ідейна обмеженість, позакласовість, абстрактний гуманізм, прояви антиісторизму, розпливчастість класових критеріїв, ідейно-художній примітив, неточні ідейні

акценти, камерність, соціальна звуженість, літературщина, ідеалізування старовини, «козакофільська» романтика, гіперболізація козаччини, несучасність стилю, розмитість соціально-етичних характеристик героїв, нечіткість авторської позиції, дрібнотем'я, рафіноване естетство й ін. [9, с. 97].

Перекладацькі принципи І. Бабича виформовувалися в епоху, коли співпраця українських літераторів регламентувалась ідеологічними табу й усіяко обмежувалась. Іван Трохимович листувався з П. Загребельним, В. Козаченком, К. Квітницькою, одержав теплого листа-подяку від Наталії Забіли за переклад «Казки про Юрчика та його друзів» [8, с. 41], та йому гостро бракувало майданчика для наукової комунікації, відкритого живого полілогу, інтенсивних ділових контактів із колегами по цеху: «Не можу згадати за останні роки жодної наради чи семінару, присвячених проблемам художнього перекладу. Нас у республіці осіб п'ять тих, хто перекладає з української на французьку, кожен вариться у власнім соку», – з болем писав майстер [2].

І. Бабич самотужки винайшов й апробував алгоритм перекладу, який став осердям перекладацького стилю й технологією особистого успіху в літературній творчості. «Живомовний гатунок» як атрибут перекладацької дії постає нерозривною єдністю «тексту» (лінгвістичний і художньо-естетичний складники) й «підтексту» (загальнокультурний, історико-хронологічний, біографічний та ін. складники).

Таким чином, у рецепції І. Бабича літературно-художній переклад постає результатом творення високохудожнього тексту на засадах лексичного, семантичного, образного, концептуального, світоглядного, соціокультурного, історичного, індивідуально-авторського й інших вимірів першотвору.

Література:

1. Александрович Н. Традиционные и современные подходы к переводу художественного текста. *Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка*. Серія : Філологічні науки. 2009. Вип. 81(4). С. 225–229.
2. Бабич І. Т. Про текст, підтекст і пошуки влучного слова : інтерв'ю з І. Т. Бабчем. *Зоря Полтавщини* : загальнополіт. газ. 1988, 28 лют. № 14. С. 3.
3. Видавництво «Дніпро» святкує своє 90-річчя. URL: <http://culture.unian.net/ukr/detail/187363>.
4. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика. К. : Юніверс, 2001. 181 с.
5. Дворніков А. С. Переклади Миколи Лукаша в полісистемі української літератури. *Studia Linguistica*. 2011. Вип. 5. С. 544–548.
6. Іваненко К. В. Специфіка перекладу художнього тексту. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. Філологія, педагогіка, психологія. 2011. Вип. 22. С. 116–20.
7. Коптілов В. Теорія і практика перекладу : навч. посіб. К. : Юніверс, 2002. 280 с.8.
8. Король Л. Л. Івана Бабич: нарис життя та літературної творчості. *Наукові ракурси*. : зб. наук. пр. / упоряд. Король Л. Л., Черчата Л. М. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2018. С. 29–43.
9. Масенко Л. Т. Мова і суспільство: постколоніальний вимір. К. : КМ Академія, 2004. 163 с.
10. Мирний В. Він відкривав Україну світові : [Про письменника і перекладача І. Т. Бабича]. *Полтавська думка*, 1999. № 23 (239). С. 7.
11. Франко І. «Каменярі». Український текст і польський переклад. Дещо про штуку перекладання. Зібр. тв. : у 50 т. К. : Дніпро, 1986. Т. 39. С. 7–20.
12. Шемуда М. Г. Художній переклад як важливий чинник міжкультурної комунікації. *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Серія : Філологічні науки. 2013. Кн. 1. С. 164–168.

Галузь: «Ґрунтознавство»

ҐРУНТИ УКРАЇНИ ТА ЇХ РОДЮЧІСТЬ.

Кліценко В.Р.
Національний університет біоресурсів і природокористування України

Керівник:
доцент, кандидат с.-г. Наук
Кравченко Юрій Станіславович

Український селянин завжди шанобливо ставився до землі-годувальниці. За це вона століттями віддячувала йому щедрими врожайми. Коли ж на початку XIX ст. під обробіток потрапили неозорі чорноземні простори степової України, вона стала першою “житницею” Європи.

Важливим природним чинником успіху землеробства завжди був ґрунт. Для території України характерний різноманітний ґрунтовий покрив.

Ґрунт — це природне тіло, що складається з твердих (мінеральних і органічних) речовин, рідини і газів, утворюється на поверхні землі, має горизонтальне поширення і характеризується одним чи двома послідовними горизонтами або шарами, які відрізняються від вихідного матеріалу в результаті накопичення, вносу, зміни і перетворення енергії та матерії і здатне підтримувати коріння рослин в природному середовищі. Світова реферативна база ґрунтових ресурсів (WRB) використовує ширший підхід, називаючи ґрунтом будь-який об'єкт, що формує частину епідерми Землі; у WRB ґрунт — це будь-який матеріал у межах 2 м від поверхні Землі, що контактує з атмосферою (за винятком ділянок із суцільним льодом, водних тіл, глибших від 2 м, живих організмів).

На території України виділяють наступні типи ґрунтів;

На півночі рівнинної частини, на Поліссі, поширені дерново-підзолисті сірі лісові і темно-сірі опідзолені ґрунти. Дерново-підзолисті утворилися на водно-льодовикових, льодовикових та глинистих річкових, піщаних та супіщаних відкладах під мішаними дубово-сосновими лісами і поширені на річкових терасах, моренних і піщаних рівнинах. Розріз (профіль) цих ґрунтів поділяється на добре виражені горизонти, верхній гумусовий шар незначний (18-24 см), але чітко виражений підзолистий горизонт, з якого вимиваються поживні речовини. Ґрунти бідні на гумус (0,7-2,0%), для підвищення їх родючості вносять органічні і мінеральні добрива.

Сірі лісові ґрунти сформувалися на лесових породах під широколистяними лісами. Вони поділяються на ясно-сірі, власне сірі лісові та темно-сірі опідзолені. Ясно-сірі та сірі лісові ґрунти мають також добре помітний поділ свого профілю на горизонти. Їх верхній (гумусовий) горизонт сірого кольору, в ньому міститься 2,5-3,0% гумусу.

Темно-сірі опідзолені ґрунти мають потужніший гумусовий горизонт, під яким простежується білуватий прошарок. Вміст гумусу в них становить 3,5-4,5%, вони багатші на поживні речовини, такі, як азот, калій, фосфор, ніж сірі лісові ґрунти.

У лісостеповій і степовій зонах України поширені чорноземні ґрунти. Вони утворилися під трав'янистою рослинністю на карбонатних лесових породах. Завдяки невеликій кількості опадів, поживні речовини, що утворюються з решток рослин, не можуть вимитись, вони накопичуються в ґрунті. Тому чорноземи мають потужніший, ніж всі інші ґрунти, гумусовий горизонт. З цим пов'язана їх висока родючість. Розрізняють чорноземи опідзолені, типові, звичайні, південні і чорноземи на продуктах вивітрювання твердих порід.

Опідзолені чорноземи займають значні площі в північній частині лісостепової зони, поширені на Волинській, Подільській, Придніпровській, Середньоросійській височинах. Вони зовні подібні до темно-сірих опідзолених ґрунтів, але мають потужніший верхній гумусовий горизонт, у них більший вміст гумусу - 3,5-5,5%. Опідзолені чорноземи утворилися в процесі природного заростання степових просторів широколистяними лісами. Вони мають добрі агрономічні властивості, є родючими.

Типові чорноземи утворилися під лучними степами та в умовах періодичного промивного режиму, що сприяло глибокому проникненню в них коріння і вологи. Тому їх гумусовий горизонт досягає глибини 120-150 см, а весь ґрунтовий профіль однорідний: має темне забарвлення, інтенсивність якого з глибиною зменшується. Ці ґрунти мають зернисту структуру, містять у верхньому шарі від 3 до 6% гумусу. Родючість їх також є високою. Типові чорноземи займають лівобережну частину Лісостеп).

Звичайні чорноземи поширені в північній частині степової зони. Вони утворилися під різнотравними і типчакowo-ковилловими степами за умов посушливого клімату, глибокого залягання ґрунтових вод. Потужність їх менша порівняно з типовими чорноземами і становить 60-80 см. Вміст гумусу у верхньому шарі змінюється від 4-5 до 6,5%.

Південні чорноземи поширені в північній частині Причорноморської низовини. Степовому Криму. Ці ґрунти утворилися в умовах посушливого клімату, під розрідженими ковилово-типчакowymi степами. Тому потужність гумусу в них менша порівняно із звичайними чорноземами. Темно-сіре забарвлення ґрунту спостерігається до глибини 30-50 см. А на глибині 90-120 см залягає суцільний водонепроникний горизонт. Це погіршує агрономічні властивості цих ґрунтів. Вони містять від 3,5 до 5,0% гумусу у верхньому шарі. Для вирощування сільськогосподарських культур на цих ґрунтах потрібне зрошення,

Чорноземи на продуктах вивітрювання твердих порід поширені на Донецькій височині, в Степовому Криму і передгір'ях Кримських пасом. Гумусовий горизонт їх має буруватий відтінок, в ґрунті наявний щебінь материнських порід. Родючість цих ґрунтів порівняно з іншими чорноземами є нижчою.

На півдні Причорноморської низовини та в північній частині Степового Криму, де кліматичні умови посушливі, поширені темно-каштанові і каштанові ґрунти. Їх гумусовий горизонт має потужність 40-50 см. Вміст гумусу у верхньому горизонті становить 3,0-4,6%.

У заплавах річок та зниженнях значні площі займають лучні і дернові ґрунти. Ці ґрунти утворилися під лучною рослинністю при неглибокому заляганні ґрунтових вод. Вміст гумусу у верхньому горизонті лучних ґрунтів становить 3-6%, вони багаті на поживні речовини.

У зоні мішаних лісів, долинах річок, на межирічних зниженнях поширені болотні ґрунти. Вони утворилися в умовах надмірного зволоження при високому рівні ґрунтових вод. Серед них розрізняють болотні мінеральні, торфово-болотні, торфові ґрунти. Останні мають шар торфу глибше 50 см. Для сільськогосподарського використання цих ґрунтів треба застосовувати меліоративні заходи.

Родючість ґрунту – це природна здатність ґрунту забезпечувати потреби рослини в поживі та воді впродовж усього періоду їх росту і розвитку. Родючість ґрунту залежить від кількості поживних речовин та вмісту гумусу в ньому.

В останні роки інтенсифікація виробництва сільгосппродукції привела до катастрофічного зниження вмісту гумусу. Перевага процесів мінералізації в польових ґрунтах при вирощуванні сільгосппродукції з великими обсягами виносу елементів живлення на фоні відсутності внесення достатньої кількості органічних добрив, а в більшості їх відсутність в загалі, призводить до постійного негативного балансу гумусу. Це в свою чергу призводить до руйнування ґрунтово-поглинального комплексу та прискорення ерозійних процесів. Тільки для досягнення нульового балансу гумусу потрібне внесення на 1 га не менше 4000 кг органічних речовин (в перерахунку на гній – 16 000 кг) в перерахунку на кожен рік сівозміни. Частково ця потреба може задовольнятися за рахунок правильного розкладання поживних рештків. Але розкладення поживно-кореневих рештків завдяки ґрунтовій мікрофлорі тривалий процес. Період розкладення сорока відсотків органічних рештків у ґрунті завдяки природній мікрофлорі складає від 2,5 до 4 місяців, а 80% рештків – від 1,5 до 2 років. За цей період на залишках рештків зберігається патогенна мікрофлора, тривають гнилісні процеси з утворенням токсичних для рослин хімічних сполук, а водна витяжка зі свіжої соломи зернових культур пригнічує ріст кореневої системи та затримує ріст рослин.

Сучасне землеробство спрямоване на раціональне та екологічно безпечне використання землі, відтворення її родючості та захист від ерозії, створення оптимальних умов для формування великого і сталого урожаю сільськогосподарських культур. Підвищення родючості ґрунтів є необхідною умовою для запровадження передових агротехнологій та раціонального

використання місцевих ґрунтово-кліматичних ресурсів, засобів інтенсифікації та системи сівозмін. Підвищення родючості можливе лише за комплексу заходів. Щоб підвищити родючість ґрунтів, необхідно відповідно до умов природно-економічних зон застосовувати найінтенсивніші системи землеробства, які складаються з таких основних напрямків: правильна організація території господарства та удосконалення структури земельних угідь; раціональна структура посівних площ; система правильних сівозмін; система обробітку ґрунту відповідно до ґрунтово-кліматичних умов і біологічних особливостей вирощуваних культур; сівба високоякісним сортовим насінням із застосуванням прогресивних способів сівби, догляду за посівами, механізованого збирання врожаю; система раціонального виготовлення місцевих і внесення різних видів добрив; система захисту рослини від бур'янів і хвороб; система меліоративних заходів; система боротьби з ерозійними процесами; система машин та знарядь для застосування комплексної механізації.

Реалізація комплексних заходів з підвищення родючості ґрунтів та здійснення протиерозійних заходів на землях сільськогосподарського призначення забезпечить нормалізацію вмісту гумусу в ґрунті, а також стабілізує його, незалежно від погодних умов, тим самим дозволить створити ефективний механізм регулювання земельних відносин та державного управління земельними ресурсами.

Література:

1. Біологічна активність ґрунтів // Словник – довідник з екології : навч.-метод. посіб. / уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапшина. — Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2013. — С. 19.
2. Шкварук М.М., Делеменчук М.І. Ґрунтознавство. – К.: Вища школа 1976.– 320 с.
3. Інститут ґрунтознавства та агрохімії імені О. Н. Соколовського.
4. Ґрунт // Словник – довідник з екології: навч.-метод. посіб. / уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапшина. — Херсон: ПП Вишемирський В.С., 2013.

Галузь: «Інформаційні технології»

СТВОРЕННЯ ТА РЕНДЕРІНГ СИНТЕТИЧНИХ ДАНИХ У ІГРОВИХ ДВИЖКАХ

Тихонова Олена Олександрівна
Студентка кафедри Програмної Інженерії
Харківський Національний Університет Радіоелектроніки
м. Харків

Вилегжанін Станіслав Сергійович
Студент кафедри Програмної Інженерії
Харківський Національний Університет Радіоелектроніки
м. Харків

Анотація: Розгляд використання синтетичних даних, створених у ігрових движках для використання при машинному навчанні.

Ключові слова: Синтетичний, штучний, зображення, текстура, карта, движок.

З кожним днем сучасний світ змінюється та перетворюється. Технології «еволюціонують» та становляться все більш адаптовані під потреби конкретного користувача. Головним інструментом створення індивідуалізованого програмного і апаратного забезпечення стають системи машинного навчання та штучного інтелекту. Однак, щоб ефективно ними користуватися – потрібні дані, які б могли бути застосовані для вирішення поставленої задачі. Трапляється так, що виникають такі задачі, де дані для навчання систем, які зможуть їх вирішити, – або взагалі відсутні, або їх отримання може коштувати значних ресурсів. Прикладом однієї з таких задач може бути створення системи, яка буде аналізувати стан помешкання та визначати чи є загроза пожежі, чи ні. Для цього нам потрібні відео, власне з пожежами, але здобути їх у достатній кількості не є можливим, а відтворювати власноруч – дорого та непрактично. Механізмом, який допоможе розробнику подібних систем, стають інструменти генерації синтетичних даних. Синтетичні дані – це штучно створена інформація за допомогою певних алгоритмів та лімітів, а не з реальних подій. У рамках цієї роботи, буде розглянуто проблеми, інструменти та способи створення саме візуальних (зображення, відео) синтетичних даних. Якщо переглянути всі існуючі програмні продукти у домені графічних редакторів, систем рендерінгу, пакетів 3D моделювання та ігрових движків, найбільш яскравими виступають саме останні. Причин цьому велика кількість:

- можливість процедурно створювати сцени будь-якої складності;
- використання декількох камер та сесій одночасно;
- можливості зручно та динамічно налаштовувати параметри рендерінгу, світла та камери;
- широкий спектр оптимізаційних рішень для пошвидшення роботи;
- реалістична поведінка світла у сцені (PBR);
- ефекти пост-обробки для камери;
- створення ефектів з використанням GPU.

Тобто сучасні ігрові движки, які використовуються для створення фізично-реалістичних симуляцій у кіно та при створенні ігор – також ідеальні для створення псевдовипадкових сцен, бо мають можливість гнучко налаштовувати різноманітні параметри. Це дозволяє кожен раз генерувати нову ситуацію, що дає можливість наблизитися до реалістичних результатів машинного навчання та покращувати точність прогнозів. Беручи до уваги актуальність цієї проблематики та релевантність ігрових движків та систем рендерінгу у її вирішенні, метою даних тез є пошук кореляцій різноманітних параметрів налаштування сцен та їх рендерінгу у ігровому движку при генерації синтетичних даних, а також рішень на етапі моделювання та текстурування з точністю прогнозів системи машинного навчання. Другою задачею є порівняння різних движків у цьому аспекті, а також оптимізація процесу генерації даних під певну ситуацію. Для безпосередньої перевірки результатів, є релевантним використанням популярних та перевірених часом систем та алгоритмічних баз, наприклад таких, як TensorFlow,

які використовуються у великій кількості в сучасних проектах. Якщо результати покажуть достатню ефективність системи, то це доведе можливість створення більш точних моделей у випадку більш спеціалізованих програмних пакетів для машинного навчання.

Слід зазначити, що елементами наукової новизни у цьому питанні є систематизовані та зважені аспекти, які впливають на результати машинного навчання при створенні синтетичних даних, а також створення технік оптимізацій цього процесу. Практичним значенням цього напрямку є можливість впровадити системи штучного інтелекту та машинного навчання у такі домени життя, в яких наразі це неможливо. А також, застосування у наукових дослідженнях в певних галузях, покращення тестування вже існуючих програмних забезпечень та продуктів, яке дозволить розширити можливості розробників у створенні власних прототипів у обраній галузі з реального життя.

Основна проблема синтетичних наборів даних – це наблизити їх до подібності з реальним випадком використання, особливо відео. Але справжні проблеми виникають, коли прогнози зосереджуються на дрібних деталях, таких як розпізнавання обличчя. Крім того, рендерінг довгих фотореалістичних відео або зображень може бути надзвичайно важкою операцією. Але це можна подолати, наприклад, згенерувавши карти сегментації. Моделі, які можуть бути навчені синтетичними даними, обмежені насиченістю та «багатством» даних, які ми можемо отримати. Що стосується зображень, які створені за допомогою програмного забезпечення для 3D рендерінгу, то є можливість повторення значної частини реального зображення завдяки науковому розумінню світла та фізики.

Розглянемо також деякі інші способи генерації візуальних синтетичних даних, окрім використання ігрових движків, щоб мати більш повну картину переваг саме цього методу. Вирізання та вставка одного зображення в інше виглядає як перспективна ідея в цьому плані. У цьому аспекті є можливість вирізати набір предметів та підставляти їх до різноманітних оточень. Проблема цього механізму полягає в тому, що це надзвичайно важко вирізати та вставити предмет достатньо природнім та реалістичним виглядом; тому це потребує додаткових модифікацій зображення методами аугментації та вдосконалення. Це надто важливо розмішувати об'єкти природньо в глобальному масштабі зображення, але важливо досягти локального реалізму. Сучасні класифікатори об'єктів не так критично, щоб мати об'єкт, наприклад на столі чи на підлозі; однак важливо змішати об'єкт якомога реалістичніше на локальному тлі. Навіть досить наївна вставка об'єктів може допомогти покращити виявлення об'єктів у системах машинного навчання, зробивши по суті синтетичні дані. Наступним кроком у цьому напрямку було б створити вставлені об'єкти бути узгодженими з геометрією та іншими властивостями сцени. У цьому контексті є такі окремі випадки, як наприклад – локалізація тексту, тобто виявлення об'єктів спеціально для тексту, що з'являється на зображенні. Однак, усі ці методи виглядають не достатньо ефективними та швидкими, адже потребують дуже специфічних підходів до їх імплементації. Саме тому будемо розглядати саме ігрові движки у якості основного інструмента.

Отже, першочерговою задачею є вибір ігрового движка для створення тестових даних. Буде розглянуто лише open-source чи умовно безкоштовні рішення, бо доступ та ліцензії до комерційних та внутрішніх движків різних компаній відсутні. Движки, які працюють лише з 2D графікою (cocos2dx, godot та інші) у дослідженні розглядатися не будуть, бо поставлена задача полягає у розгляданні саме залежності фотореалістичних ефектів до результатів навчання моделей.

Основними рішеннями на ринку рішень для створення ігор є Unreal Engine 4 (далі – UE4, Unreal) та Unity. Ці движки є основними конкурентами та знаходяться у перегонах, хто з них може називатися найбільш developer-friendly. Вони дуже схожі за набором можливостей, але реалізація та пріоритети у них досить різні. Unity є рішенням більш загального призначення з точки зору крос-платформності, що не є вирішальним фактором у розглянутому випадку. UE4 – сфокусований на пристрої високого класу (PC, консолі PS та XBOX). Також, Unreal зарекомендував себе у створенні VR програм та візуальних ефектів у кіноіндустрії. Однак, однією з метрик за якою будуть оцінюватись результати є час рендерінгу та обробки зображення, тому Unity може бути швидшим у створенні даних. У цьому випадку UE4 може стати не гнучким та нерелевантним [3].

Отже, виділяємо метрики за якими будемо оцінювати навчання моделей з синтетичними даними:

- точність прогнозу;
- девальвація від навчання моделей за реальними даними;
- швидкість створення даних;
- швидкість рендерінгу;
- розмір створених файлів;
- розмір одного «instance» для роботи системи (розмір вихідного коду движків може займати велику кількість місця).

Наступним етапом є виділення параметрів, які можуть впливати на результати у рамках доступних функцій движка, таких як:

- формати використаних моделей (OBJ, FBX тощо);
- деталізованість текстур;
- UV розгортка;
- розширення текстур;
- формати використаних текстур (PNG, TGA, JPEG);
- використання відео чи зображень;
- адаптивність під різні типи задач;
- використання PBR текстур;
- налаштування параметрів світла – Baked vs Real time;
- кількість джерел світла;
- налаштування постпроцесингу камери;
- налаштування позиції камери (зум, кути огляду, ширина об'єктиву);
- використання ефектів часток (підрахування на CPU / GPU);
- використання різних пайплайнів рендерінгу (у Unity, наприклад, HDRP – High Definition Render Pipeline, LWRP – Low Weight Render Pipeline, UWRP – Universal Render Pipeline);
- параметри налаштування матеріалів.

З точки зору системи навчання моделі для класифікації зображення, розглянемо такі можливості та параметри:

- швидкість навчання;
- стиснення зображень;
- точність прогнозів (у порівнянні з іншими системами);
- можливість використовувати згорткові нейронні мережі;
- можливість сегментації зображень;
- можливість візуалізувати результати.

Розглянемо одне з цих питань. Динамічна зміна кількості полігонів можлива лише за наявності декількох однакових моделей з різними рівнями деталізації. У загальному сенсі кількість полігонів не є важливим фактором з точки зору класифікації зображення, бо навіть для низькополігональних моделей основна деталізація доводиться саме на текстури. Тому цей показник можна вважати вторинним. Деталізованість текстур визначається наближенням до вигляду з реального світу. Це досягається за допомогою використання PBR (Physically Based Rendering) – набору технік візуалізації, в основі яких лежить теорія, наближена до реальної теорії поширення світла. Для того, щоб рендер движка міг інтерпретувати текстуру, як фізично коректну, потрібно створити не тільки карту кольору (альbedo), але ще й карту нормалей, карту жорсткості, карту висоти, карту металевості та карту оклюзії. Аналіз та рендерінг з використанням цих карт займає набагато більше часу та пам'яті, ніж з використанням hand-paint, де світло та тіні вмальовуються на пряму в карту кольору. Але, якщо є потреба в саме реалістичному зображенні, то іншого способу, окрім використання PBR, у даний момент немає. Тому, слід проаналізувати етапи та структуру фізично коректного рендерінгу та знайти можливі оптимізації які можуть знадобитися у ході дослідження. Текстура (карта) альbedo визначає для кожного пікселя колір поверхні або базову відбивну здатність, якщо цей піксель металевий.

Карта нормалей дозволяє поставити для кожного фрагмента поверхні свою нормаль, щоб створити ілюзію, що ця поверхня більш випукла. Зазвичай усі інші карти є похідними від карти нормалей та можуть бути згенеровані за її допомоги, бо саме вона надає основну візуальну форму та деталізацію. Карта жорсткості вказує, наскільки жорстка поверхня знаходиться в основі пікселя текстури. Обране значення з текстури жорсткості визначає статистичну орієнтацію мікрограней поверхні. На жорсткішій поверхні виходять більш широкі і розмиті відображення, тоді як на гладкій поверхні вони сфокусовані та чіткі. Карта жорсткості інтерпретується у якості хаотичного розподілу мікрограней серед яких частина світла поглинається. Можна сказати, що ці мікрограні представлені у якості маленьких зеркал серед яких розсіюється вхідний потік світла. Результатом такого розміщення є те, що промені світла розсіюються в різних напрямках на жорсткіших поверхнях, що призводить до більш яскравого блиску. І навпаки на гладких поверхнях променів з більшою вірогідністю відіб'ються в одному або паралельних напрямках, що дасть менш різкий відблиск. Карта металевості визначає, чи є піксель металевим, чи ні. Залежно від того, як налаштований PBR движок, можна задавати металічність, як відтінками сірого, так і тільки двома кольорами: чорним та білим. Зазвичай ця карта визначає, то наскільки сильно об'єкт може відзеркалювати світло. Чим темніший піксель тим більше світла він відбиває, надаючи поверхні блиску. Карта висоти (також відома як відображення паралакса) є концепцією, аналогічною відображенню нормалей, однак цей метод є більш складним – та, отже, більш дорогим. Такі карти зазвичай використовуються разом з картами нормалей, та часто вони застосовуються для надання додаткової чіткості поверхням [4].

Таким чином були розглянуті методи створення синтетичних даних за допомогою ігрових движків, а також можливі фактори впливу на результати машинного навчання у інших системах в контексті налаштувань такої системи генерації.

Література:

1. Medium [Електронний ресурс] / Medium – Режим доступу. <https://medium.com> – Загол. з екрану (дата звернення: 19.03.2020).
2. Unity Docs [Електронний ресурс] / Unity Docs – Режим доступу. <https://docs.unity3d.com/Manual/> – Загол. з екрану (дата звернення: 16.03.2020).
3. Pharr, Physically Based Rendering, Third Edition: From Theory to Implementation [Текст] / Matt Pharr – Morgan Kaufmann, 2016 – 1266 с.
4. Haines, Real-Time Rendering, Fourth Edition [Текст] / Eric Haines – USA, CRC Press – 1199 с.
5. UE4 Docs [Електронний ресурс] / UE4 Docs – Режим доступу. <https://docs.unrealengine.com/en-US> – Загол. з екрану (дата звернення: 13.03.2020).

Галузь: «Сільськогосподарські науки»

ВИКОРИСТАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У МЕТОДИЦІ ВИКЛАДАННЯ БОТАНІКИ

Бондар Людмила Пилипівна
кандидат біологічних наук, доцент,
Одеський державний аграрний університет
Україна, м. Одеса

Анотація: стаття присвячена обґрунтуванню теоретико-методологічних засад і практичних аспектів впровадження активних методів навчання у навчально-виховний процес вищого навчального закладу. Встановлено, що використання активних методів навчання дають можливість викладачам краще зрозуміти своїх студентів та їх емоції, почуття, характер та сприйняття навчального матеріалу з ботаніки.

Ключові слова: активні та пасивні методи навчання, інтерактивні методи, інформаційні технології, ситуативне дослідження, інноваційні технології.

Ботаніка в аграрних вузах була і надалі залишиться однією з фундаментальних дисциплін.

Ботаніка та агрономія тісно пов'язані загальним об'єктом вивчення, загальними методами роботи і загальною історією розвитку.

Ботаніки досліджують закономірності будови і розвитку, видовий склад природних (дикорослих) рослин та їх угруповань, агрономи ж мають справу з культурними рослинами.

Однак часто об'єктами вивчення ботаніків є сільськогосподарські рослини, особливо ті, які вперше вводяться в культуру, а об'єктами вивчення агрономів - дикорослі, наприклад, рослини пасовищ і сіножатей з метою підвищення їхньої продуктивності. Отже, різкої межі між ботанікою і агрономією провести не можна. І це не випадково, оскільки агрономія виникла у надрах ботаніки і є її галуззю, точніше, додатком ботаніки до рослинництва.

Перед агрономами і ботаніками поставлена одна мета - більш повне використання рослин для практичних потреб людини, тобто вирощування максимального врожаю насіння, плодів, зеленої маси.

Освоєння ботанічних знань та навичок має основоположне і надзвичайно важливе значення в формуванні світогляду майбутнього агронома.

Таким чином, вибір теми обумовлено потребою у дослідженні цієї проблематики з метою розробки нових підходів щодо організації керівництва науковими дослідженнями, його удосконалення, а також і модернізації в загальній системі освітньої діяльності, і на цій основі виявлення та поширення позитивного досвіду організації та розвитку наукової школи у сучасному вищому навчальному закладі.

Об'єктом дослідження є професійна підготовка майбутніх фахівців аграрної сфери.

Методологічною основою роботи є теоретичні положення та висновки надбань світової освітнянської думки, фундаментальні концепції і закони сучасної навчально-дослідницької системи та особливості, що відображають реальний стан справ у науковій діяльності ВНЗ України.

За останні десятиліття система освіти зазнала значних змін, пов'язаних з науково-технічним прогресом і трансформаціями в глобальному суспільному середовищі, яке визначають як інформаційне. В цих умовах методи викладання є більш спрямованими на практичне засвоєння знань.

Мета нашого навчального закладу полягає в забезпеченні підходящого навчального середовища, що сприяє інтенсивному і якісному процесу навчання. Теорія практичного навчання (Kolb, D.A. (1984) припускає, що існує зв'язок між навчальним середовищем, методами навчання і відповідними методами викладання [1].

Методи викладання поділяють на пасивні й активні. Пасивні методи – це лекції, читання літератури, перегляд відео. Активні методи викладання передбачають активне залучення студентів до навчального процесу. Це процес здобування, а не споживання знань [2, 3]. Методи

викладання, які використовують стратегії максимальної взаємодії між студентами, студентами і викладачем відносять до активних методів:

- ситуаційне дослідження;
- індивідуальна дослідницька робота;
- групові проекти;
- обговорення на заняттях;
- рольові ігри.

Основними перевагами активних методів викладання є:

- підвищення мотивації в процесі навчання і, як наслідок, високі результати;
- використання попереднього досвіду і знань;
- прийняття нових перспектив;
- критичне переосмислення існуючих припущень;
- відкритість по відношенню до результатів навчання;
- взаємопідтримка і взаємонавчання;
- заохочення до самостійної роботи і відповідальності до результатів навчання;
- розвиток загальних комунікативних навичок (прослуховування, обговорення, співпраця).

Основними недоліками і обмеженнями у використанні активних методів викладання може бути:

- потреба більшого часу;
- готовність студентів і викладача використовувати активні методи;
- емоційні ризики, наприклад при проведенні рольових ігор.

На основі досліджень, які Камел і Дахвей (Sherif H Kamel, Khaled Dahawy) проводили серед студентів Американського університету в Єгипті, зроблено висновок, що деякі студенти краще сприймають активні методи викладання, такі як дослідницькі проекти у той час, як більшість студентів віддають перевагу пасивним методам [4]. Автори Камел і Дахвей вважають соціокультурний фактор основним чинником у формуванні сприйняття переважно пасивних методів викладання. На їхню думку, недостатній рівень сучасних навчальних програм, велика кількість студентів на одного викладача також створюють навчальне середовище, де переважають пасивні методи викладання. Основна мета будь-якого методу викладання – це задоволення очікувань студента. У разі використання невідповідного методу, це може ускладнити процес навчання. Тому наші викладачі використовують методи, які відповідають очікуванням конкретної групи студентів. На сучасному етапі розвитку цифрових технологій та соціальних медіа, які все більше поширюються серед студентів, широке включення їх в процес навчання буде стимулювати до активних методів [5]. Наприклад, використання різних форм комбінованого навчання. Студенти активно залучаються до навчального процесу. Вони знаходять потрібну інформацію для виконання поставлених завдань. Викладачі допомагають спрямовуючи напрям пошуку. Результати виконання обговорюються на заняттях а також на засіданнях кафедри.

Метою нашого університету є створення навчального середовища, в якому використовуються передові методи навчання і викладання, що сприяють оволодінню професійними знаннями, розвитку критичного мислення і особистим якостям майбутніх аграріїв.

У педагогічній інтерпретації інновація означає нововведення, що поліпшує хід і результати навчально-виховного процесу.

Нове у педагогіці - це не лише ідеї, підходи, методи, технології, які у таких поєднаннях ще не висувались або ще не використовувались, а й той комплекс елементів чи окремі елементи педагогічного процесу, які несуть у собі прогресивне начало, що дає змогу в ході зміни умов і ситуацій ефективно розв'язувати завдання виховання та освіти.

Широке використання активних методів навчання у методиці викладання ботаніки безсумнівно сприяє ефективному вирішенню головної проблеми навчання - підвищення якості знань, підвищення ефективності навчання. Важливо, щоб викладач умів обирати такі методи і форми роботи, які відповідають меті навчальної дисципліни [6]. За допомогою цих методів можна поглибити знання студентів з ботаніки, розширити їх інтереси, розвивати творчі ідеї і висунути нові концепції, спілкування з іншими людьми, вчитися разом із студентами.

Таким чином, використання на заняттях з ботаніки міжпредметних зв'язків, інтерактивних методів навчання, інформаційних та ігрових технологій, в тому числі технологій мультимедіа, сприяє розвитку пізнавального інтересу, підвищує якість засвоєння навчального матеріалу, полегшують виконання рутинних нетворчих операцій, пов'язаних із дослідженням різних процесів і явищ або їх моделей, розкривають широкі можливості щодо істотного зменшення навантаження під час навчально-пізнавальної діяльності.

Література

1. Kolb, D. A. *Experiential learning: Experience as the source of learning and development*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.– 1984.
2. Лисак Г. О. Переваги застосування активних методів навчання у процесі підготовки викладачів ВНЗ до контрольно-оцінювальної діяльності / Г. О. Лисак, С. В. Король // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету “Україна”. – 2012. – № 5. – С. 121-124.
3. Іванєко Ю. В. Активні методи навчання як засіб актуалізації особистісного сенсу в пізнавальній діяльності студентів [Електронний ресурс] / Ю. В. Іванєко // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12 : Психологічні науки. – 2012. – Вип. 37. – С. 93-96.
4. Sherif H Kamel, Khaled Dahawy Using Blended Learning Techniques in Knowledge Dissemination /The Electronic Journal on Information Systems in Developing Countriesat– [Электронный ресурс]. – Режим доступа. – <https://www.ejisdc.org/ojs2../index.php/ejisdc/article/view/558>
5. Бондар Л.П., Дрьомова Н.В.,Гордєєва О.А. Упровадження у навчальний процес активних методів навчання // Таврійський науковий вісник: Науковий журнал. Вип. 106 – Херсон: Видавничий дім «Гельветика».- 2019.- С. 240-248.
6. Бондар Л.П., Дрьомова Н.В. Теоретико-методологічні та практичні аспекти впровадження активних методів навчання у вищому навчальному закладі // Наукове мислення: Збірник статей учасників двадцять восьмої всеукраїнської практично-пізнавальної інтернет-конференції «Наукова думка сучасності і майбутнього», (25 березня - 4 квітня 2019р.).– Видавництво НМ. – Дніпро, 2019. – С. 8-10. - Режим доступу: <http://naukam.triada.in.ua>

